

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

דברים תשב"ז (חלק א)

בעיר שערָאָן ספרינגס נ.י.

וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעֵת הַחַיָּא לְאִמֹּר

- אף שנבחרו ברוח הקודש, נצרכו עוד לבחירת העם • אם היו ישראל ממאנים במינוי ראשים אחרים, היה בכחו של משה לישא את כל העם לברו • בעל שם טוב הקדוש: 'הַעֲרַב' נא שנוכח למצוא בתורה רק מים המתוקים שבה, ולא מִים הַמְּרִים • כשרון וצדקת המנהיגים תלוי לפי מעשי אנשי הדור • בפנים יפות: אם הִכְהֵן הַמְּשִׁיחַ יִחְזָא, הרי זה לְאַשְׁמַת הָעָם, כי עון הדור גורם לזה • הלומד חכמות חיצוניות, אי אפשר שיהיה רוח אֱלֹקִים בו • ישמח משה: מכלל שכר הצדיקים שזוכין לפעול לטובת אחרים • כשמעמידן פרנס נמלכין בציבור, לפי שְׁזֻכּוֹת אֲבוֹתָם מְסִיעָתָם • לעתיד לבא יהיה מלך המשיח רועה אחד לכולם •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנרב זיין רופט: 1-718-388-5519 | דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

30 מינוט מתוך 60 זייער קלאר ****

לשון קדשו - קונטרס רעז-א

לשון קדשו:

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פעקס: 718-650-2970

דורך 1 דערנאך 277 צו הערן די רעקארדינגס. פאר הערות דרוק 3

ברוקלין: 718-298-4641

ארץ ישראל: 072-3333419

16→5→127.1

קול אצור יהודא

929-522-1515

• ברכת מזל טוב •

הרב בנימין גרובער שליט"א

לאירוסים נכדתו בת בנו הר"ר יואל הי"ו

עב"ג החתן משה יצחק נ"י בן הר"ר שאול בראך הי"ו

הר"ר חיים גרשון ווייזער הי"ו

לאירוסים בנו החתן יהושע נ"י

עב"ג בת הר"ר ליפא מייזעלס הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

רועה נאמן לצאן מרעיתו, רך בקנה ענותו ושפל ברך, עמד כאיתן
חלמיש בעוז ובגבורה ללחום מלחמות ה' ולגדור כרם בית ישראל

מרן רבי יצחק טובי' זצוק"ל ווייס בן ר' שלמה ז"ל

נאב"ד ירושלים עיה"ק - ובעל שער טוביה

נפטר ב' אב תשפ"ב

הרה"ח רבי משה אפרים ז"ל

ב"ר אריה ז"ל

הערשקאוויטש

נפטר ב"ד טבת תשע"ד

הרה"ח איש אמונים מוקיר רבנו, אוהב שלום ורודף שלום,
כיתת רגליו לצדקה, ונשא בעול המוסדות רביה"ק זי"ע

רבי אברהם יעקב ע"ה גלאנצער

בן ר' אלחנן צבי הכהן ז"ל

נפטר ג' אב תשס"ו

KolSatmar.com

מא

קושיית ודקדוקים בענין איכה אִיכָה אִשָּׁא לְבָדִי

קושיא יט

בפסוק וְאָמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהִיא 'לְאִמֹר', פירש"י לא מעצמי אני אומר לכם, אלא מפי הקב"ה

לְאִמֹר זען.

ווייטער שטייט אין פסוק, וְאָמַר אֲלֵכֶם [בָּעֵת הַהִיא] 'לְאִמֹר' [לא אוכל לְבָדִי שְׂאֵת אֶתְכֶם וגו'], הָבֹו לָכֶם אֲנָשִׁים וגו'.

זאָגט רש"י^א, [מהו] 'לְאִמֹר', [אמר להם משה] לא מפי עצמי אני אומר, איך זאָג נישט מפי עצמי, [נאָר] הקדוש ברוך הוא האָט מיר אַזוי געהייסן.

מב

והקשו המפרשים, דאם כן למה נאמר שאמר משה 'לא אוכל' לְבָדִי שְׂאֵת אֶתְכֶם, דאם נצטווה על ככה מפי הקב"ה שלא ישא את כל העם לבדו, אם כן מאי נפקא מינה אם יכול לישא אותם או שאינו יכול

(יט) פרעגן זיי דאָךְ אַלע די קְשִׁיָא, - דער מזרחי און דער גור אריה^ב פלאָגן זיך [דערוריף], - [דהנה] ער זאָגט דאָךְ ווייטער 'לא אוכל' לְבָדִי שְׂאֵת אֶתְכֶם, [און] אִיכָה אִשָּׁא לְבָדִי טְרַחֲכֶם וּמִשְׁאַכֶם, איך קען נישט. [ופירש רש"י^ב] אם אומר לקבל שְׂכָר 'לא אוכל', איך קען נישט.

[ולפי זה] פרעגט מען די קְשִׁיָא, [דמכיון שאמר כן מפי הקב"ה, אם כן] וואָס דאָרף ער עפעס דערציילן אַז ער קען נישט, צי ער קען יאָ. [והלוא] דער בורא כל עולמים האָט דאָךְ אים אַזוי געהייסן [ושלא ישא הוא לבדו], ער איז נצְטוּנָה מְפִי הַגְּבוּרָה, [ונדכתיב] 'לְאִמֹר מִהָאֵט אַזוי געהייסן, דער פסוק הייבט זיך דאָךְ אַזוי אָן אַז מ'זאָל זאָגן, אַז דער בורא כל עולמים האָט מיר אַזוי געהייסן, נו [וואָס אַ חילוק צי] קען ער יאָ און קען ער נישט [לקבל שְׂכָר. און אפילו] קען זיין ער קען יאָ [הכי עבדו זה יעשה כן, והלא] דער בורא כל עולמים האָט אַזוי געהייסן [שלא יעשה כן, לישא כל העם בלבדו].

מג

זאָגן זיי אַלע, קומען זיי אויס צו דעם פֿשט, דער מזרחי^ג מיטן גור אריה^ד, און דער לְבוּשׁ^ה, אַז אין לשון הפֿסוק זעט אויס ער האָט נישט געקענט אויך, איבערדעם מוז איך זאָגן ביידע.

^א ברש"י (א, ט): וְאָמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהִיא לְאִמֹר. מהו לְאִמֹר, אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם, אלא מפי הקדוש ברוך הוא. [ומקורו בספרי (פסקא ט)].

^ב ברש"י (א, יב): אִיכָה אִשָּׁא לְבָדִי. אם אומר לקבל שְׂכָר לא אוכל. זו היא שאמרתי לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה. [ומקורו בספרי (פסקא יב)].

^ג בפירוש הראשונים לא מצאנו כעת מזה.

^ד בגור אריה (א, יב): אם אומר לקבל שְׂכָר. פירוש, מה שאמר אִיכָה אִשָּׁא, וכבר אמר משה לא אוכל לְבָדִי, כי העונש גדול, ולמה הוצרך לומר עוד אִיכָה אִשָּׁא. ועוד, דלשון "אִיכָה" משמע שהיה חפץ שיהיה נושא טרחם עליו, אם היה אפשר לשאת, ולמה היה חפץ, אחר שיש עונש גדול, כמו שאמר לא אוכל לְבָדִי. אלא כך פירוש, אם אומר לקבל שְׂכָר, שאף על גב שהעונש גדול, יש לחשוב כנגד זה השכר שיש בדבר זה כשהוא דין, זה לא אוכל, שהיה הקב"ה רוצה בדיינים, ואין רוצה שאשא טרחם. ○ ואין להקשות, אם כן למה היה אומר 'לא אוכל לְבָדִי', אחר שהקב"ה רוצה 'בדיינים' והוא לא ישא טרחם, אפילו היה יכול לא מזה. דאין זה קשיא, שהקב"ה היה רוצה בדיינים בשביל טעם זה עצמו, שיש עונש לדיין, ושמא יטעה ויהיה עונש על דיין, ואין השי"ת שוקל זכויות כנגד החטא, לומר כיון שיש שכר כן לדיין שהוא דין, אף על גב שיש עונש לפעמים, בטל אצל השכר, לכך השי"ת רצה 'בהרבה דיינים'. ומכל מקום אי לא הוי הצווי מפי הקב"ה, היה משה רוצה שלא יהיה שום

מד

נו ס'איז אַמַת, הכלל פון לשון הפסוק זעט [טאַקע אַזוי] אויס, נו אָבער האָ גופּא קשײא, וואָס האָט ער זיי טאַקע געדאַרפֿט [עס] צו זאָגן. ממה נפשך, לַמַּאי נִפְקָא מִינֶה.

טאַקע אויפֿן פֿסוק אַליין דאַרף מען פאַרשטיין, אַז דער בורא כל עולמים האָט אים געהייסן, פאַרוואָס האָט ער זיך געדאַרפֿט מִתְנַצֵּל צו זיין און זאָגן איך קען נישט. נו ווען ער זאָל יאָ קענען, [והלא] דער בורא כל עולמים האָט געהייסן [שלא ישא אותם בלבדו, רק ימנה שרי אלפים והמאות].

מה

קושיא ב

וכן קשה לאידך גיסא, דאס לא היה יכול לישא בלבדו, אם כן מה צורך היה 'שיצטווה' על ככה (כ) און דערנאָך [לאידך גיסא], אַז ער האָט טאַקע נישט געקענט, פאַרוואָס האָט מען אים געדאַרפֿט צו הייסן אַ ציווי.

אַ זאָך וואָס מ'קען נישט, דאַרף מען דאָך נישט הייסן, [שהרי] ער קען דאָך במילא נישט.

מו

קושיא בא

בפסוק לא אוכל לבדי, הקשה רש"י וכי אפשר שמושה רבינו שהוציאם ממצרים, וקרע להם את הים, והוריד את המן, והגיו את השליו, לא היה יכול לדונם. ומתריץ, אלא כך אמר להם, ה' אֱלֹקֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם, הגדיל והרים אתכם על דייניכם, נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים וכו'. וכן מצינו בשלמה שאמר מ' יוכל לשפוט את עמך הכבוד הזה רש"י זאָגט אויף דעם לא אוכל [לבדי שְׁאֵת אֶתְכֶם], אדם [שהוציאם ממצרים, און] וואָס ער האָט געברענגט די תורה [פאַר אידן], והגיו את השליו, דער קען זאָגן ער קען נישט?

דיין, כדי שיטול השכר, לכך אמר הקב"ה, כיון שיש כאן קצת עונש, אף על גב שהשכר מרובה, לא יהיה משה דן את ישראל.

^ה בלבוש האורה (א, ט): אבל יש לדקדק בדברי רש"י, מאי מקשה על פסוק לא אוכל לבדי וגו', אפשר שלא היה משה יכול לדון כו'. והלא משמע מדבריו לקמן בסמוך בפירוש פסוק איכה אָשָׂא לבדי, דהאי לא אוכל לבדי פירושו 'איני רשאי' לבדי שְׁאֵת אֶתְכֶם, מפני שכך נצטווה מפי הקב"ה. וכן משמע ממה שפירש בפסוק לאמר, אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה. ואם כן היאך תלה רש"י הדבר, מפני שהוטל העונש על הדיינים. ו אפשר לי לומר, שקשה לרש"י עירוב הפסוקים, שאם היה פירוש 'לא אוכל' לבדי שְׁאֵת אֶתְכֶם 'איני רשאי' לבדי שאת אתכם, היה לו לומר מיד אחר שאמר ואמר אֲלֵכֶם בַּעַת הָהִיא לאמר שפירשו לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה, היה לו לומר מיד איכה אָשָׂא לבדי וגו', ואחר כך לא אוכל לבדי לשאת אתכם, והיה אז פירוש 'לא אוכל' על כרחך 'איני רשאי', דהוה קאי על איכה אָשָׂא לבדי וגו'. לכך אמר רש"י דפירוש 'לא אוכל' לבדי שאמר משה, פירושו 'איני יכול' שְׁאֵת אֶתְכֶם, מפני שהגדיל והרים אתכם על דייניכם כו', אבל אם הייתי רוצה לקבל העונש, הייתי יכול לדון אתכם. ואחר כך אמר איכה אָשָׂא לבדי וגו', כלומר וכי תאמרו אף אם העונש גדול אם יודמן לפעמים שאדון ואחייב שלא כדון, הרי גם השכר כנגדו גדול מאד, כשאדון דין אמת לאמתו, והיה לי לקבלו עלי. אבל מה אעשה, הקב"ה כבר מיחה בירי שלא לקבל עלי העונש. ומעתה לשון 'לא אוכל' שאמר רש"י בסמוך בפסוק איכה אָשָׂא לבדי, אם אומר לקבל שכר 'לא אוכל', פירושו 'איני רשאי', אבל אינו פירוש דמלת 'לא אוכל' שאמר משה 'לא אוכל' לבדי שְׁאֵת אֶתְכֶם, דההוא פירושו 'איני יכול', וזהו לשונו של רש"י ופירושו 'איני רשאי', וקאי על מה שאמר משה בתחלה 'לאמר', מהו לאמר, אלא אמר משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה, לפיכך איכה אָשָׂא לבדי וגו'. אלא שמושה הכניס דבריו בנתיים ואמר לא אוכל לבדי וגו', לומר להם לישראל שגם הוא קודם שצוה לו השי"ת למנות דיינים אחרים, היתה דעתו מסכמת גם כן שלא לדון אותם לבדו, מפני העונש המוטל על הדיינים. אלא שעדיין לא היתה הסכמה גמורה, דשמא השכר כשידון דין אמת יהיה מרובה על העונש אם יטעה, עד שבתוך כך בא אליו דבר ה' שלא יקבל עליו העונש, לפיכך הבו לכם אָנְשִׁים וגו'.

^י ברש"י (א, ט): לא אוכל לבדי וגו'. אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל. אדם שהוציאם ממצרים, וקרע להם את הים, והוריד את המן, והגיו את השליו, לא היה יכול לדונם. ו אלא כך אמר להם, ה' אֱלֹקֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם, הגדיל והרים אתכם על דייניכם, נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים. ו כן אמר שלמה פ' מ' יוכל

אלא [כך אמר להם], ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם, עַר הָאֵט עֲנָק גְּרוּסִים גַּעֲמָאכֶם, וְיִיל עַר הָאֵט גַּעֲנוֹמֵעַן דַּעַם עוֹנֵשׁ [פון ענק און געלייגט] אויף די דיינים.
וכיוצא בזה, שלמה המלך הָאֵט גַּעֲזָאגֵט (מלכים א' ג, ט) מִי יוֹכֵל לְשַׁפֵּט אֶת עַמּוֹךְ הַכֶּבֶד הַזֶּה, וְכִי הִחָכֶם מִכָּל אָדָם זָאָל זָאָגֵן מִי יוֹכֵל לְשַׁפֵּט, אַז עַר קַעַן נִישַׁט. אלא, נִישַׁט אַזוֹי ווי דייני עכו"ם [וואס] אַז עַר אִיז גוֹזֵל [און] עַר זָאָגֵט שְׁלַעכַט [במשפט] אִיז אֵין בְּכַךְ כָּלוּם. אָבַעַר בִּי אִידֵן אִיז עַס אַ גְּרוּסִים אַחֲרִיּוֹת, [שנאמר] (משלי כב, כג) וְקָבַע אֶת קַבְעֵיהֶם נָפֶשׁ, [ולכן] הָאֵט עַר זִיךְ נִישַׁט גַּעֲטֹרִיעַט [לשפוט לכבוד].

מז

ואינו מוכן האיד מתורץ בזה קשייתו של רש"י. דהלא העונש הוא רק במי שמטה את המשפט, אבל משה רבינו שהוא עצם הורה, בזה יכול לדונם במשפט דרך כרת של תורה. ואדרבה לפי פירוש זה עוד יוגדל הקושיא למה אמר שלא שלא יכול לישא העם לכבוד

(כא) לכאורה מיט דעם איז נאָכנישט פאַרענטפערט [מה שהקשה על] מִשֶּׁה רַבִּינוּ. עַר הָאֵט גַּעֲזָאגֵט [בקושייתו] אַז מִשֶּׁה רַבִּינוּ וואָס עַר הָאֵט גַּעֲזָאגֵט די גאַנצע תורה, וְהַשְׁלִי, וקַרַע להם את הים, אַזוֹפִיל נִסִּים, דַּעַר קָאָן זָאָגֵן עַר קַעַן נִישַׁט? עַנטפערט עַר ס'איז אַ גְּרוּסִים אַחֲרִיּוֹת.

[אמנם] פאַרוואָס איז אַן אַחֲרִיּוֹת, [ווייל טאַמער] אַז מ'איז חלילה אַז מ'זאָגט נִישַׁט גוט. אָבַעַר אַז מ'טוט [יאַ גוט], מ'איז יוצא ידי חובתו, [הוא אדרבה זכות גדולה].
נו מִי לָנוּ גְּדוֹל מִמֶּשֶׁה [שידע כל משפט לאשורו]. איז דאָךְ ווייטער קשה די קְשִׁיא [פון] רש"י, מִשֶּׁה רַבִּינוּ זָאָל זִיךְ נִישַׁט קַעַנען באַוואַרענען עַר זָאָל יאָ טון גוט?
'וואָס' הָאֵט עַר דַּעַן נִישַׁט גַּעֲקַעַנט? !

מח

[ואדרבה] ס'איז נאָךְ אַ גַּרַעסערע קְשִׁיא [לפי תירוצו של רש"י, דאם הכוונה שנתיירא עבור] אַ מַכְשׁוֹל אֵין די תּוֹרָה, [אם כן הלא משה רבינו] עַר אִיז דאָךְ גַּעווען דַּעַר עַצֶם הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, וויאזוי הָאֵט עַר זִיךְ גַּעֲקַעַנט טוֹעָה זיין.
עַר הָאֵט דאָךְ גאַרנישט 'גַּעֲקַעַנט' טון אַ זאָךְ וואָס איז נִישַׁט פִּתּוּרָה!.

מט

און אַז עַר הָאֵט גַּעֲהָאָט אַ סִּפֵּק, הָאֵט עַר גַּעֲקַאָנט פֿרַעגן גלייך [פון] הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, [וכדרך שאמר] עֲמָדוֹ וְאֶשְׁמָעָה מַה יַּצִּיחַ ה' לָכֶם" [בהעלותך ט, ח].

נ

[ואם כן לפי תירוץ רש"י נמצא] דאָס איז נאָךְ מַעַר קְשָׁה [די קשיא].
וואָס האָב איך שוין מיט דעם פאַרענטפערט [אַז ס'איז] וועגן דַּעַם אַחֲרִיּוֹת, איבערדעם הָאֵט עַר נִישַׁט גַּעֲקַעַנט.

[ובשלמא אם הסיבה] פשוט [וועגן] אַ כַּח הַטְּבָעִי, אַ כַּח הַגּוֹפְנִי, קַעַן מַעַן אַמָּאָל

לְשַׁפֵּט אֶת עַמּוֹךְ הַכֶּבֶד הַזֶּה, אפשר מי שכתוב בו וְיִחָכֶם מִכָּל הָאָדָם (מלכים א' ה, יא), אומר מִי יוֹכֵל לְשַׁפֵּט וגו'? אלא כך אמר שלמה, אֵין דייני אומה זו כדייני שאר האומות עובדי כוכבים, שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל, אֵין בְּכַךְ כָּלוּם. אַני אַם חִיבִיתִי מִמּוֹן שֶׁלָּא כִדִּין, נִפְשׁוֹת אֵני נִתְבַּע, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב, כג) וְקָבַע אֶת קַבְעֵיהֶם נָפֶשׁ. [ומקורו בספרי (פסקא ט)].

¹ עיין בזה בישיבת משה סוף פרשת בלק.

² ופירש רש"י (שם ט, ז): אמר להם עֲמָדוֹ וְאֶשְׁמָעָה, כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו. אשרי ילוד אשה שכך מובטח, שכל זמן שהיה רוצה היה מדרב עם השכינה.

פרעגן, [ולתרץ כי] אפשר איז מעגליך אז משה רבינו האט אויך נישט געקענט^ט. אבער א זאך וואס ס'איז תלוי אין 'דעם', אין די ידענה, [די] ידיעת האמת, [אז] מ'זאל זיך נישט טועה זיין וכדומה, [אין דעם] איז דאך נאך שטארקער געווען דער כח פון משה רבינו^ן. [וואס כן] וואס האב איך מיט דעם פארענטפערט שוין [דעם וואס ער פרעגט] פארוואס ער האט נישט געקענט.

נא

קושיא כב

בפסוק איכה אשא לבדי, פירש"י אם אומר לקבל שכר, לא אוכל. וקשה וכי חשב משה לעשות על מנת לקבל פרס רש"י זאגט, ואיכה אשא לבדי, אם אומר לקבל שכר, לא אוכל. (כב) [וקשה, וכי] ער האט עפעס געטון על מנת לקבל פרס? [ובודאי כי] ער האט געוואלט טון [נאר וועגן] השתוקקות צו די מצות הבורא ברוך הוא, [און אז] ער זאל מלימד זיין אידן^א [תורה], ללמד וללמד. וואס דארף ער עפעס זאגן [וועגן שכר], וואס איז דער אם אומר לקבל שכר.

נב

קושיא כג

בפסוק הָבו לָכֶם אֲנָשִׁים, פירש"י הזמינו עצמכם לדבר. וצריך ביאור על מה היה צורך בהזמנה והכנה לדבר הָבו לָכֶם אֲנָשִׁים. זאגט רש"י^ב, הָבו [איז] לשון הזמנה, איר זאלט אייך צוגרייטן. (כג) לכאורה וואס עפעס הזמנה, וואס דארף מען זיך צוגרייטן ..

נג

[ובשלמא מה שמצינו לשון כזה אצל פרעה, וואס] ער האט געזאגט 'הָבָה' נְתַחֲכֶמָּה לִי^ג (שמות א, י), אַז מ'דארף [להכין עצמן, ווייל] קעגן אַן עֶצָה [נגד אחרים, שהוא כעין תכסיס מלחמה שצריך להסתיר מידעת האחרים], איז [שייך] לשון הזמנה, דארף מען זיך צוגרייטן. אבער דעם אַז מ'זאל אַרויסגעבן [דיינים], מ'האט דאך געזוכט [די דיינים, וכולם הסכימו בדבר, ולא היה כאן ויכוח או מלחמה בין ב' צדדים, והכל היה יכול להיות בגלוי, ומה צורך לטכס עצה על זה ולהכין עצמם על הדבר].

נד

קושיא כד

בפסוק וידעו לשבטיכם, משמע ברש"י כי העם היו הבוחרים. והקשו המפרשים דהלא נבחרו ברוח הקודש, כרכתיב ואתה תחזה, ולמה היה צורך להסכמת העם לעולם פרעגט מען דאך עקסטער [א קשיא], מ'פרעגט אויף דעם וידעו לשבטיכם [ופירש"י שהם ניכרים לכם וכו'] שאתם גידלתם אותן^ד.

^ט ועיין ברש"י פקודי (לט, ב).

^י והלא מבואר במשנה (אבות א, ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס.

^{יא} ועיין בגמרא נדרים (לח.): אמר רבי יוסי ברבי חנינא, לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר כתב לך (תשא לד, כז) פסל לך (שם, א), מה פסולתן שלך אף כתבן שלך, משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב אומר (משלי כב, ט) טוב עין הוא יברך וגו'. מתיב רב חסדא, ואתי צנה ה' בעת ההיא ללמד אתכם (ואתחנן ד, יד) וכו', אלא פילפולא בעלמא [הוא שנהג בה טובת עין].

^{יב} ברש"י (א, ג): הָבו לָכֶם. הזמינו עצמכם לדבר.

^{יג} וגם שם כתב רש"י: כל 'הָבָה' לשון הכנה והזמנה לדבר הוא, כלומר הזמינו עצמכם לכך. ועיין בספרי כאן (פסקא יג): הָבו לָכֶם. אין הָבו אלא 'עֶצָה', שנאמר (שופטים כ, י) הָבו לָכֶם דָּבָר וְעֶצָה, הָבָה נְתַחֲכֶמָּה לִי.

^{יד} ברש"י (שם): וידעו לשבטיכם. שהם ניכרים לכם, שאם בא לפני מעוטר בטליתו, איני יודע מי הוא ומאיזה

כד) פרעגן דאָך אויך די מפרשים דערויף^{טו}, [דהלא כתיב] וְאַתָּה תִּחְזָה (יתרו יח, כא) [ופירש"י 'ברוח הקודש' שעליך]. ער האָט דאָך געזען בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ.

נה

זאָגן זיי^{טז} [במפרשים לתרץ, כן] מ'האָט ביידע געברויכט. [אבל אכתי צריך הסבר על זה] פאַרוואָס טאַקע עפעס ביידע. ממה נפשך, [אם נבחרו ברוח הקודש, הרי] דער 'רוח הקודש' איז דאָך מער פון אַלדינגס. וואָס ווייסט דען 'א' מענטש' צו קלויבן.

נו

קושיא כה-כו

בפסוק וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב הַדְּבָר וְגו', פירש"י שגם זה מן התוכחות. שאמר להם משה, היה לכם להשיב רבינו משה ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך

וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת. זאָגט רש"י^{יז}, ס'איז אויך פון די תוכחות.

היה לכם לומר, עטס העטס גיווען געדארפט צו זאָגן, רבינו משה, יפה היה לשמוע ממך שנצטערת עליה אויף די תורה הקדושה, ווי צו הערן מפי התלמיד. [און דערווייל] ניין, עטס האָטס געזאָגט ניין, [רק] טוֹב הַדְּבָר, עטס זענטס צופרידן, טוֹב הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת.

האָט ער געזאָגט [ידעתי מחשבותיכם], אין די מַחֲשָׁבָה מסתמא מיינט מען עפעס חלילה [במינוי הדיינים כדי שתוכלו לשחדם, וכמבואר ברש"י].

נז

וקשה דהלא נצטוו על ככה מפי הקב"ה, והאריך היה שייך להם להשיב שלא לעשות כן

כה) לכאורה וואָס הייסט [שהוכיח אותם על זה].

וואָס איז אַ קושיא פאַרוואָס זיי האָבן געזאָגט טוֹב הַדְּבָר.

אַז דער בורא פֿל עוֹלָמִים [ציוה כן], ער האָט דאָך געזאָגט בְּשֵׁם פֿון הַקּוֹדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא [וכמו שאמר לא מפי עצמי אני אומר אלא מפי הקב"ה], און אַז מ'זאָגט פֿון הַקּוֹדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא קען מען [דען] מִפְּלִפֵּל זיין און זאָגן יִרְבֵּנוּ, ס'איז ליבערשט צו הערן פון דיר'. וואָס הייסט ס'איז ליבער, אַז דער בורא כל עולמים הייסט אַזוי.

שבת הוא, ואם הגון הוא, אבל אתם מכירין בו, שאתם גדלתם אותו, לכך נאמר וַיִּדְעוּ לְשַׁבְּטֵיכֶם. [ומקורו בספרי (פסקא יא)].

^{טו} בור אריה (שם): שאם הוא בא לפני מעוטף בטליתו וכו'. אף על גב שמשנה היה בוחר אותם ברוח הקדש, כדכתיב וְאַתָּה תִּחְזָה. מכל מקום בתחלה היו ישראל בוחרים אותם, וכל שהיה רוח הקודש מסכים בו, היה בוחר. ובמשכיל לדוד (שם): אע"ג דמשה רבינו ברוח קדשו היה יכול להכיר ולידע הכל, ותמצא שכך אמר לו יתרו וְאַתָּה תִּחְזָה, ופירש"י ברוח הקודש שעליך. מכל מקום משה לא רצה לסמוך על חכמתו. אי נמי שאמר כן לישראל להפיס דעתם, ותלה הגדולה והבחירה בהם.

^{טז} כנראה הכוונה על תירוצן הגור אריה דלעיל.

^{יז} ברש"י (א, יד): וַתַּעֲנוּ אֹתִי וְגו'. חלטתם את הדבר להנאתכם. היה לכם להשיב, רבינו משה ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך, לא ממך שנצטערת עליה. אלא ידעתי מחשבותיכם, שהייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה, אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים. ○ [טוב הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת. אם הייתי מתעצל, אתם אומרים עֲשֵׂה מהרה. [ומקורו בספרי (פסקא יד)].

נח

וכן קשה ממה שאמר שאינו 'כול' לישא אותם בלבד, ואם כן האך היה שייך להשיב שישמעו רק מפי משה לבדו
 (כו) און דערנאך, [גם מצד] אז ער האָט געזאָגט לא אויכל, איך קען נישט, וואָס
 האָבן זיי געזאָלט פאַרלאַנגען פון אים אזוינס וואָס ער קען נישט? האָבן זיי
 געדאַרפט צו זאָגן 'רבינו [משה], ס'איז בעסער צו הערן פון דיר?'
 [וממה שהוכיחם משה כי] היה לכם לומר [ממך נאה ללמוד, משמע] ער זאָגט עס פאַר אַ
 חָטָא, [להוכיח] פאַרוואָס זיי האָבן נישט 'אזוי' געזאָגט.

נט

סיום קושיא בה-כו

נו ווי קען מען אזוינס זאָגן [שרוצים לשמוע רק מפי משה].
 [אז] ער זאָגט אזעלעכע צוויי טעמים, ער האָט אָנגעהויבן מיט אזעלעכע צוויי
 טעמים [חשובים], איינס [אז] דער בורא כל עולמים האָט געהייסן, און דאָס צווייטע [אז]
 איך קען נישט, נו ווער קאָן אויף דעם מַפְלֵל זיין? !
 נו קאָן מען זאָגן ס'איז נישט גוט? אז ער האָט נאָך אזעלעכע צוויי טעמים.
 וואָס פרעגט ער אַ קְשִׁיא, זיי העטן גיווען געדאַרפט צו זאָגן [כי לא טוב הדבר].

ס

התחלת ישוב הקושיות

נאָר דאָס ענין דערפון דאָכט זיך מיר, [צו] מִסְבִּיר זיין דעס גאַנצע ענין פון דער
 גאַנצער פרשה, די ענינים, מיט איין יסוד.

סא

קושיא בז

בפסוק וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם, פירש"י וְאֲשִׁמָם חסר יו"ד, וְאֲשִׁמָם'
 כתוב, לומר שְׁאֲשִׁמּוּתֵיהֶם של ישראל תלויות בראשי דייניהם

לאָמיר זען [לדקדק תחלה עוד דקדוקים].
 ס'שטייט וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם, זאָגט רש"י^ח, ס'שטייט וְאֲשִׁמָם' בְּרָאשֵׁיכֶם.
 איין פֶּשֶׁט איז וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם [כפשוטו], עטס זאָלטס [זיין] נוהגין בהם כבוד.
 און נאָך אַ פֶּשֶׁט, וְאֲשִׁמָם שטייט אָן אַ יו"ד, איז עס וְאֲשִׁמָם', [כי] אֲשִׁמַּת הָעַם איז
 תְּלוּיָה אין די גְּדוּלִים, אין די רָאשִׁים. ווייל זענען נישט מוֹחָה, צי וואָס [שארין מכוונים
 אותם לדרך הישרה], איז עס תְּלוּי אין די רָאשִׁים^ט.

סב

והקשה המורח, רחל ריבר כאן לכל ישראל ולא להשופטים, ואם כן לפי דרש זה היה לו לומר
 "וְאֲשִׁמּוּתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם", אבל הלשון וְאֲשִׁמָם' בְּרָאשֵׁיכֶם, משמע אדרבה כי אשמת הדיינים תלוי בראש העם
 (כז) פרעגט דער מזרחי^י, ער האָט דאָך געזאָגט [דאָס פאַר 'אידן'], מיטן כָּלל יִשְׂרָאֵל
 האָט ער דאָך גערעדט, נישט צו די שוֹפְטִים. פאַר אידן האָט ער דאָך דאָס געזאָגט,
 [הָבו 'לָכֶם'] אֲנִשִּׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים וגו' וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם.

^ח ברש"י (א, יג): בְּרָאשֵׁיכֶם. ראשים ומכובדים עליכם, שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה. ○ וְאֲשִׁמָם חסר יו"ד,
 לומר שְׁאֲשִׁמּוּתֵיהֶם של ישראל תלויות בראשי דייניהם, שהיה להם למחות, ולכוון אותם לדרך הישרה. [ומקורו
 בספרי (פסקא יג)].

^ט ועיין עוד ברש"י מטות (לא, יד): ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים, שיש כח בידם למחות.

[ואם כן] אז ער זאגט פאַר אידן, העט ער דאך גיווען געדאַרפט צו זאָגן "וְאֲשֶׁמוּתִיכֶם בְּרָאשֵׁיהֶם", צום סוף זאגט ער דאך פאַרקערט, וְאֲשָׁמָם אַז זייער אָשָׁם [של הדיינים] איז בְּרָאשֵׁיכֶם [של ישראל], זעט דאך עפעס אויס אז די דִּינִים'ס אָשָׁם איז בְּרָאשֵׁיכֶם, איז דאך עס פאַרקערט.
אזוי פרעגט דער מזרחי.

[און אויף דעם] זאגט ער, אין משיבין על הדרוש.

סג

ובגור אריה מתרין דקאי על חמאי שאר העם, ולא על השומעים

און דער גור אריה ענטפערט^{כא}, ער האָט געמיינט נישט דוקא אויף זייערע חַטָּאִים [של אותן הנוכחים שם], נאָר אינדרויסן אַנדערע מענטשן, איז [אשמתם] תלוי בראשיכם [דהיינו בדיינים שהם 'הראשים' שלכם].
אזוי זאגט ער.

סד

אבל תירוצו קשה, שהרי דיבר אז לכל ישראל, אם כן כולם היו בכלל השומעים

[ותירוצו] לכאורה איז דאך אויך שווער, [שהרין] ער האָט דאך גערעדט צום 'גאַנצן' כָּלל יִשְׂרָאֵל, און ווער זענען די 'אַנדערע'. ס'שטייט דאך [אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה] אַל 'כָּל יִשְׂרָאֵל', [ומפרש שם ברש"י שכולם ממש היו שם].

סה

ועוד דלמה ידבר בעד חמאי וזלתם, ולא בעד חמאי הנוכחים שם

און דערנאָך, אפילו כ'וועל זאָגן אַז ס'איז געוועזן נאָך אַנדערע [שלא היו, אכתי קשה] פאַרוואָס זאָל ער אַרויסלאָזן זיי [אותן שעמדו לפניו] און זאָגן נאָר דוקא [וועגן] אַנדערע חטאים, איז דאך אויך שווער.
[על כל פנים] ס'איז אַלץ שווער פאַרוואָס דאַרף ער זאָגן 'דעם' לשון.

סו

המשך התחלת ישוב הקושיות

נאָר דאָכט זיך מיר דאָס גאַנצע ענין, דאָכט זיך מיר דאָ אויף איין יסוד, מ'זאָל פאַרשטיין קודם די קשָׁיָא וואָס זיי פרעגן אַלע, אַז דער בורא כל עולמים האָט אים געהייסן פאַרוואָס האָט ער געדאַרפט צו זאָגן איך קען נישט.
[און] לעולם [גם עצם הענין קשה] ווי רש"י פרעגט, וואָס האָט ער דען נישט געקענט.

סז

קושיא בח

ועוד הקשו על מה שהקשה רש"י וכי אפשר שלא היה משה יכול לדון את כולם.
דהלא מבואר כן בפרשת יתרו שאמר לו יתרו נָבֵל תֵּבֵל וגו' לא תוכל עֲשֹׂהוּ לְבִדָּד

כח) דערנאָך פרעגט מען דאָ נאָך אַ קשָׁיָא^{כב}.

^כ בפירוש הרא"ם (שם): ואף על פי שהיה לו לכתוב לפי זה 'ואשמכם' בראשיכם, שהרי כל הפסוק הזה לנוכח נאמר, אף על פי כן אין מקשים על הדרש.

^{כא} בגור אריה (שם): והקשה הרא"ם, דלפי זה הוי למכתב 'ואשמותיכם' בראשיכם, דהא לנוכח ישראל מדבר. ולא קשיא מיד, שכך פירושו, ואשמותם של ישראל - היחידים החוטאים - בראשיכם, לכך נאמר 'ואשמם' בלשון נסתר, שהוא כנגד החוטאים שאינם בפנינו, ואמר בראשיכם, לנוכח הכלל שהם בפנינו. ולפיכך הוי שפיר 'ואשמם בראשיכם'.

ער זאָגט [ברש"י דלעיל^כ (בקושיא כא), כי משה רבינו] ער האָט געקענט, נאָר ווייל ער האָט מוֹרָא געהאַט [וועגן] דאָס אַתְּרִיּוֹת. [ועל זה קשה הלא] יתרו האָט דאָךְ אים געזאָגט נָבֵל תָּבֵל (יתרו יח, יח), דו וועסט מיד ווערן, לא תוכל עֲשֹׂהוּ לְבָדָךְ (שם) האָט דאָךְ יתרו שוין געזאָגט, [און] דאָרט אין אים [בדברי יתרו] קען איך דאָךְ נישט אַרײַנזאָגן דעם פֿשֶׁט, אַז ער האָט געמײנט וועגן אַתְּרִיּוֹת, צי כדומה, כיוצא בזה ווי שלמה האָט געזאָגט.

סח

אין מדרש שטייט אויך דעס^{כז}, אַז ער האָט געזאָגט איך קען נישט [וועגן] דעם אַתְּרִיּוֹת. נאָר ער פירט נישט אויס דעם מָשָׁל פון שלמה'ן, אין מדרש רבה.

סט

ישוב הקושיות בענין איכה אִשָּׁא לְבָדִי

הקדמה לישוב קושיא יט-כ

הנראה בביאור כל הענין דהוא על דרך שכתב רש"י בפסוק וַתֵּעַנּוּ אֹתִי, דגם זה מכלל התוכחות. והיינו משום דאם היו ישראל ממאנים בדבר שימנו מנהיגים אחרים, שפיר היה בכחו של משה לישא את כל העם לכרו

נאָר דאָס ענין דערפון דאָכט זיך מיר, מ'זאָל דאָס גאַנצע ענין דאָ מִיִּשְׁבֵּי זיין אין איין יסוד, אַז די ביידע זענען אָמֶת וְיָצִיב. די ביידע טעמים האָט מען געמוזט האָבן צו דעם, [סיי] דעם וואָס דער בורא כל עולמים האָט אים געהייסן, און [סיי] דעם וואָס ער האָט געזאָגט איך קען נישט.

ע

וואָרן לכאורה רש"י זאָגט דאָךְ – [וישוב הענין נראה] טאָקע מיט דעם שטיקל רש"י [שבפסוק וַתֵּעַנּוּ אֹתִי] – רש"י זאָגט דאָךְ" [שאמר להם משה] עטס העטס גיווען געדאַרפט צו זאָגן ס'איז בעסער צו הערן פון מִשָּׁה רַבִּינֵינִי, נישט פון קיינעם.

עא

דהנה באמת כמה נסיונות והחמאים נגרם להם על ידי הראשים והנשיאים, וכגון אצל המרגלים ועדת קרח, ובקברות התאווה. וכמו שכן אירע גם במשך הדורות, ובפרט בדורות האחרונים של עיקבא דמשיחא

און דער אָמֶת, לאָמיר זען.

אסאך מאַלער'ן^{כז} איז דאָךְ געשען טאָקע 'דורך' די ראשים דעמאָלטס.

^{כב} בגור אריה (א, ט), ובשפתי חכמים (שם, אות ל). ועיי"ש מה שכתבו בזה.

^{כז} בדברים רבה (א, י): וְאִשָּׁמִים בְּרָאשֵׁיכֶם וְאִשָּׁמִים כְּתִיב. אמר רבי יהודה בן לוי, אמר להן משה אם אי אתם נשמעים להם, אשמה תלוי בראשיכם וכו'. כשקטנים נשמעים לגדולים, הם גוזרים לפני המקום והוא עושה, ובשעה שהגדולים מהלכין אחר הקטנים, נופלים לאחר פניהם. ○ דבר אחר וכו' כך בשעה שישראל שומעין לגדוליהם ואין גדולים עושים צרכיהם, אשמה תלוי בראשם של גדולים, ואם לאו תלוי בראשיהן של עצמם. אמר רבי יצחק, בשעה שישראל נשמעים לגדוליהם ואין גדוליהן עושים צרכיהן, באותה שעה ה' בְּמִשְׁפָּט יָבֹא עָם זִקְנֵי עַמּוֹ וְשָׁרֵי (ישע"ג, יד). וכל כך למה, שמשאוי של צבור קשה, ואין אדם יחיד יכול לישא משאן של ציבור בעצמו. ○ תדע לך, שהרי משה רבן של כל הנביאים לא היה יכול לשאת משאוי של ציבור לעצמו, מניין, וְאָמַר אֶלְכֶם בֵּעֵת הָיָא וגו', באיזו עת, רבי יוחנן אמר בעת יתרו, מניין, שכן כתיב (יתרו יח, יח) כִּי כָבֵד מְמֹךְ הִדְבַּר לֹא תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבָדָךְ. רבי חייא אמר בעת מתאוננים, שנאמר (כהעלותך יא, יד) לֹא אוּכַל אֲנִי לְבָדִי לְשֹׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה וגו', הָאֲנִי הָרִיתִי וגו'. ○ אמר רבי ברכיה בשם רבי לוי, אמר לפניו, רבונו של עולם אתה אמרת (ישע"מ, ג) הִעֲמַסִּים מִנִּי כֶּטֶן וגו', אתה נאה לך לטעון אותן. אמר משה לישראל, חייכם שאני יכול לטעון עשרה כיוצא בכם, ולמה אני יכול לשאת אתכם, ש' אֶלְקִיכֶם הִרְבָּה אֲתֶכֶם על גבי דייניכם. מניין, ממה שקרינן בענין, ה' אֶלְקִיכֶם הִרְבָּה אֲתֶכֶם.

^{כז} פירוש: פראבלעמען, צער.

עב

מִי לָנוּ גָדוֹל פֶּן דִּי מַרְגְּלִים, וואָס זיי זענען געווען נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל וואָס זענען נבחר געוואָרן עַל פִּי ה', [וכדכתיב] (שלא יג, ג) כָּלֶם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, [וכתיב] וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה עַל פִּי ה', זאָגט רש"י^{כה} [דבאותה שעה היו כשרים וצדיקים], און דער מדרש^{כז} [זאָגט באריכות, אַז] ער האָט געפרעגט אויף יעדן [פון] דעם בורא כל עולמים צי ער איז ראוי, און דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט 'ער איז ראוי'.
זענען זיי דאָך געווען צדיקים אמיתיים, און זיי זענען [נאָכדעם] אַריינגעפאלן, - [פון דעם זעט מען דאָך] דאָס אַתְרִיּוּת, - און זיי האָבן פאַרפֿירט דעם כָּלֶל יִשְׂרָאֵל.
דער סוף איז געווען [אַז] די מרגלים און די נשיאים האָבן 'פאַרפֿירט' דעם כָּלֶל יִשְׂרָאֵל.

עג

און ביי די מחלוקה פון קרח'ן איז מען אויך אַריינגעפאלן [על ידי הראשים]. אַלִּיצוּר בֶּן שְׂדִיאוּר [וחביריו, ר"נ ראשי סנהדראות].
[ווי] ס'שטייט^{כז} די ראשים זענען אַריינגעפאלן [בעדת קרח, וכדכתיב] (קרח טז, ב) וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה 'וְאֲנָשִׁים' מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל [חֲמִשִּׁים וּמֵאָתַיִם נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שָׁם] (במדבר טז, ב). 'זיי' זענען אַריינגעפאלן.

עד

און כמה פעמים [אזוי].
[ביי] וְהָאֶסְפֶּסֶף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ [כהעלותך יא, ד] שטייט אויך אין מדרש^{כח}, אַז די סנהדרין זענען געווען [דאָס].

^{כה} ברש"י שלא (יג, ג): על פי ה'. ברשותו, שלא עיכב על ידו. כָּלֶם אֲנָשִׁים. כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו.

^{כז} במדבר רבה (טז, ה): [שִׁלַּח לָךְ אֲנָשִׁים] זה שאמר הכתוב (משלי כו, י) מִקְצֵה רִגְלִים חָמָס שָׂתָה, שִׁלַּח דְּבָרִים בִּיד פְּסִיל. וכי כסילים היו מרגלים, והלא כבר נאמר שִׁלַּח לָךְ אֲנָשִׁים, ובכל מקום שנאמר אנשים בני אדם צדיקים הם וכו', לאלו אֵת קורא כסילים? אלו לא נקראו כסילים, אלא על שהוציאו דבה על הארץ, שנאמר (משלי י, יח) ומוצא דבה הוא 'כְּסִיל'. אף על פי כן בני אדם גדולים היו, ועשו עצמן כסילים וכו'. שנבחרו מכל ישראל, מפני הקב"ה, ומפי משה, שכן כתיב (בפרשתן א, כג) וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדָּבָר וַאֲקָח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵה אֲנָשִׁים, מכאן שהיו צדיקים בפני ישראל ובפני משה. ואף משה לא רצה לשלחם מודעת עצמו עד שנמלך בהקב"ה על כל אחד ואחד, פלוני משבט פלוני, ואמר לו ראויים הם. ומניין שאמר הקב"ה שהיו ראויים, שנאמר וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּאָרָן עַל פִּי ה'. ואחר כך לסוף ארבעים יום נהפכו ועשו כל הצרה וגרמו לאותו דור שילקה באותה המכה, שנאמר (האזינו לב, כ) כִּי דֹר תִּהְיֶה תִּפְכֶּת הָמָּה, שנבחרו צדיקים, ונתהפכו.

^{כח} בתנחומא קרח (סימן ב) ובמדבר רבה (יח, ג): מה עשה קרח, מיד צוה ועשה ר"נ טליתות תכלת, ונתעטפו בהן אותן ר"נ איש ראשי סנהדרות שקמו על משה, כענין שנאמר וַיִּקְמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמֵאָתַיִם, ומי הם, נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שָׁם וכו'. ו מי הם, אליצור בן שדיאור וחביריו, אֲשֶׁר נִקְבּוּ בְּשֵׁמָתָם. אף על פי שלא פירסמן הכתוב, נתן סימניהן, ומתוך המקראות אתה מכיר אותם. מִשָּׁל למה הדבר דומה, לְכֹן טֹבִים שהיה גונב כלים בבית המדרש, ולא היה רוצה בעל הגניבה לפרסמו, התחיל נותן בו סימניו. אמרו לו מי גנב כליו, אמר להם אותו בן טובים בעל קומה הוא, עיניו נאות, שערותיו שחורות, חוטמו נאה. מִשְׁנֶטֶן סימניו ידעו מי הוא. ואף כן, אף על פי שסתמן הכתוב ולא פירש את שמותן, ובא ונתן את סימניהם, אתה יודע מי הם. נאמר להלן (שם א, טז) אֵלֶּה קְרֹאֵי הָעֵדָה נְשִׂאֵי מִשּׁוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אֲלִפֵּי יִשְׂרָאֵל הם, וַיִּקָּח מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְבּוּ בְּשֵׁמָתָם (שם א, יח) ונאמר כאן נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד אֲנָשֵׁי שָׁם וַיִּקְהִלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהְרֹן.

וברש"י קרח (טז, א): מה עשה, עמד וכנס ר"נ ראשי סנהדראות, רובן משבט ראובן שכיניו, והם אליצור בן שדיאור וחביריו, ויוציא בו, שנאמר נְשִׂאֵי עֵדָה קְרָאִי מוֹעֵד, ולהלן הוא אומר אֵלֶּה קְרֹאֵי הָעֵדָה וכו'.

^{כח} בתנחומא בהעלותך (סימן טז) ובמדבר רבה (טז, כד): וְהָאֶסְפֶּסֶף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הָתָאוּ תֹאזְנָה, מהו והאספסוף, רבי שמעון בר אבא ורבי שמעון בן מנסיא, אחד מהן אומר אלו הגרים שעלו עמהן ממצרים ונאספין עמהם וכו', ואחד מהן אומר והאספסוף אלו סנהדרין, שנאמר (שם יא, טז) אֶסְפֶּה לָּךְ שְׂבָכִים אִישׁ וכו' [ענין עוד שם].

- און פאַרוואָס, וויאָזוי די סיבה איז געווען [שטעטעו בר אף הסנהדרין]. דאָס האָב איך שוין געזאָגט אַן אַנדערס מאָל^ט שוין געשמעסט פון דעם, וואָס דער ערבי נחל זאָגט^ל [א הסבר] פאַרוואָס די סנהדרין זענען אַריינגעפאַלן אין דער תְּלוּנָה. - [ועל ידי זה] וַיִּשְׁבּוּ וַיִּכְבּוּ גַם 'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' (שם יא, ד) [שהם שאר העם]. דער עולם איז פאַרפירט געוואָרן 'טאַקע דורך' די מַנְהיגִים.

עה

אַזוי כמה פעמים געפינט מען [כך] אין די פֿסוקים, [הן] אין דור המדבר. [והן] מילא אין שפעטערע דורות, שמועסט מען [שוין] נישט^ל. ס'איז דאָך געווען אַסאך אַזעלעכע ענינים.

עו

איבערהויפט אין די לעצטע דורות, [פון] עיקבא דמשיחא, שטייט דאָך אַרויס אין די פסוקים, האָט יחזקאל כמה פעמים געזאָגט^ט (בפרק לד), הוי רעי ישראֵל, [זא] דאָס פאַלק ווערט פאַרפירט דורך די רועי ישראֵל^ל. כמה פעמים [שטייט אזוי].

עז

ונמצא בדאמת היה טוב יותר כי משה רבינו בעצמו ינהיג את כל העם, ולא ימנו ראשים אחרים. כי רק במשה בעצמו שהוא עצם התורה, היו בטוחים שלא יאונה אליהם כל אֵן על דיו, אבל בשאר ראשים יש אחריות גדול שלא יגרמו לאשמת העם איז דאָך אַמאָל^ל געווען אַ זאָך - [ווי] משה רבינו האָט געזאָגט טוב [הדבר, בדרך תוכחה], - [אז] ס'העט גיווען בעסער געווען [שיהיה הכל על ידי משה בעצמו]. נו לכאורה אַז משה רבינו האָט דאָס געזען אַז ס'איז בעסער אַז ער זאָל זיין דער מַנְהיג ווייטער, ער אַליין. [ואם כן למה לא התפלל על זה וכדלהלן באות פז].

עח

והתינו בשאר דורות הלא אין ברירה אחרת רק למנות ראשים אחרים, אבל בדורו של משה שהיה אפשר שיונהג הכל על ידו, מה לנו ולצרה הזאת ליכנס באחריות גדול כזה של מינוי ראשים אחרים מילא [ווען] מ'מוז האָבן, מ'האָט געמוזט מַמְנָה זיין ראשים און שוּפֿטִים. אָבער ס'איז דאָך אַ גרויסע ריזיקע^ל, ס'איז [דאָך] אָבער אַ גרויסער אַחֲרִיּוּת אויך [כשממנים מנהיגים].

ובספרי בהעלותך (פסקא כח): הרי הוא אומר וְהֶאֱסַפְּךָ אֶשֶׁר בָּקָרְבוֹ, אלו הגרים המוסיפים מכל מקום. ר' שמעון בן מנסיא אומר אלו הזקנים, שנאמר שם אֶסְפָּה לִי שְׁבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל. אם כך היו הזקנים, קל וחומר לשאר בני אדם.

^ט בס"ג בהעלותך תשכ"ז (לשון קדשו ג ח"א), ובס"ג בהעלותך תש"כ, ותשכ"ב. ובקונטרס על הגאולה ועה"ת (סימן כח).

^ל בערבי נחל בהעלותך (דרוש א) האריך בענין זה, וז"ל בתוך הדברים: בראות דור המדבר שבטל מהם הבחירה והתאווה, היה להם געגועים על מדרגתם שהיה בהן בהיותן במצרים וכו' שלא היה להם תאוה כלל, לכן עיקר מאכלם לא היה רק מֶן שהוא מזון רוחני לחם שמלאכי השרת ניוזנין הימנו וכו' לכן הם לא התאוו כלל אל גוף הדבר שיאכלו בשר דהא לא היה בלבם שום תאוה אכילה כלל, רק התאוה אל התאוה שיהיה להם תאוה וישכרו התאוה ההוא, אבל הערב רב וכו' היו הם בעלי תאוה ובחירה והתאוה לאכול בשר [ועיי"ש עוד באורך].

^{לא} וכגון בתקופת מלכי ישראל ויהודה.

^{לב} רבינו קיצר כאן בזה, כי כבר האריך בזה בס"ג אמור תשכ"ז (לשון קדשו רלט ח"א). ועיין בזה גם בסעודת פורים תש"ב, וס"ג שמות תשכ"א, ועיין עוד מזה בדברי יואל קרח (עמוד נה), תניינא שופטים (עמוד עב). [וראה גם לקמן בהערה ג].

^{לג} פירוש: אַמאָל זיכער.

^{לד} פירוש: איינשטעל, ספָּנה.

מילא (בשאר דורות) אַז ס'איז נישטאָ קיין מַנהיג (כמשה רבינו), מוז מען שטעלן אַנדערע מַנהיגים, אָבער (בדור המדבר) אַז ס'איז דאָ (הברירה) אַז מִשֶּׁה רַבִּינוּ זאָל זיין אַ מַנהיג יִשְׂרָאֵל, (אם כן) מַה לָּנוּ וּלְצָרָה הַזֹּאת זִיךְ [צו] אַריינלאָזן אין אַזאַ אַחֲרִינִית [אז] מ'זאָל נעמען אַנדערע מַנהיגים וואָס זענען עָלוּל (להטעות).
(דהרי) 'כאַטש ווער', איז עָלוּל [אז] דער פֿעל דָּבָר זאָל זיך אויף זיי פאַרלייגן.

עט

ומלכר שיש חמאים בעם שנערמו על ידי המנהיגים, יש עוד בחינה לאידך גיסא, כי עון הדור הוא שגורם להטעות את המנהיגים הכשרים, וכמו שכתב בפנים יפות בהפסוק אם הכהן המשיח יחטא דהרי זה לאשמת העם, וכמבואר בגמרא פד רגזי רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא. וזהו הן מצד הטבע של כח הפועל בנפעל, דמכיון שהוא השליח של העם נשפע בחינת המשלכים, והן מצד השוחר, למצוא חן בעיני העם
און אויסערדעם קען טאקע זיין, ס'איז דאָך אויך דאָ - ווי דער הפלאה זאָגט¹⁶
(בביאור הפסוק) אַם הַכֹּהֵן הַמְּשִׁיחַ יִחַטָּא, דאָס איז לֹאשְׁמַת הָעָם - [אז] דער עוֹן הַדּוֹר איז גוֹרֵם (להטעות את הראשים)¹⁷.

פ

(ווי) איך האָב שוין אַסאַך מאָל געזאָגט¹⁸ וואָס די גמרא זאָגט¹⁹, פד רגזי רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא, מ'איז מסמא דעם מנהיג אליין, [כדי] ער זאָל פאַרפירן דעם פאָלק. און שטאַמען שטאַמט עס אויכעט [מאַשמת העם, כד רגזי הרועה על 'הצאן']. דאָס שְׁפָלוֹת הַדּוֹר ברענגט דאָס, 'די' הַשְּׁפָפָה.
הן מצד הטבע, ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט²⁰ [לבאר בענין המרגלים, דלכאורה]

¹⁶ בפנים יפות ויקרא (ד, ג): אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם וגו', פירש רש"י, ופשוטו לפי אגדה, כשכהן גדול חוטא אשמת העם הוא וכו'. יש להבין ענין זה, מה שאמר דוד המלך ע"ה בתהלים סימן ב' (י"ב) ועתה מלכים השפילו וגו' נשקו בר פן יאנף ותאכדו דרך וגו', ענינו לפי מה שאמר חז"ל (ראש השנה טז.) מלך וצבור כנכסין לדין, מלך כנסת תחילה, מקמי דליפוש חרון אף. אם כן אין על המלך כל כך עונש בשביל חטאת הקהל, כיון שכבר נידון לזכות מקמי דליפוש חרון אף אין מחזירין אותו לחובה. מיהא כיון דאמר חז"ל (בבא קמא נב. והובא להלן) כד רגזי רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא, אם כן צריך להזהיר את העם, אף שהיה נידון מקמי דליפוש חרון אף, מכל מקום כשיחזר אפו אחר כך על העם ממילא יענש הוא בסמיאת ענינו, ואובד דרך הילוך הישר, כמאמר הכתוב (איכה ג, ו) במחשכים הושיבני עולם, וממילא ימצאיהו מכשולים רבים. וזהו שאמר ועתה מלכים השפילו וגו' נשקו בר, היינו שזיינו את העם, ויזהירם בבר לבב, כי אף דהמלכים נידונים מקמי דליפוש חרון אף, יחושו פן יאנף באשמת העם, ואובד דרך הילוכו, ואז אף מקמי דליפוש חרון אף יקבע כמעט אפו, כי אף במעט האף לא יכול לסבול העונש וחשכו את ענינו. ואמר (תהלים שם) אֲשֶׁר כָּל חוֹסֵי בוֹ, כִּי הִהוּלַךְ בְּדֶרֶךְ הַיִּשָּׁר יִשְׁמְרֵיהוּ ה' מֵהָעֵלֶם דָּבָר, שלא יתעלם ממנו תורת ה', כמו שנאמר (שם קיט, א) אֲשֶׁר יִתְמַיֵּם דֶּרֶךְ הַהֲלָכִים בְּתוֹרַת ה', וזהו שאמר אֲשֶׁר כָּל חוֹסֵי בוֹ, שישמריהו ה' ויהי לבו בטוח בה'. וכן יאמר הכא, כִּי הִכְהִין הַמְּשִׁיחַ יִחַטָּא בְּשׁוּגָה, דהיינו בהעלם דבר, והוא מפני אשמת העם, ומחמת חרון אף העם נחשכו ענינו מראות ונתעלמה ממנו ההלכה. ובוה מיושב לא דלא כתיב הכא ויחטא, כי אין זה בא מחמת חטא שלו כחטאת היחיד, כן נראה לי. [וכעיקר פירושו זה בלשון הפסוק, כי הוא בקצרה עוד בזהוהי הק' (ויקרא י"ז):]

¹⁷ ועיין בזה באורך בס"ג ויקרא תשט"ז. ובוויאל משה (א, קג) [מובא להלן], ובדברי יואל וישלח (עמוד קג) ויקרא (עמוד ע ועמוד קג) שלח (עמוד תכח).

¹⁸ ועיין בזה באורך בס"ג ויקרא תשט"ז הנזכר. ובלשון ויואל משה (שם) המובא להלן.
¹⁹ בגמרא בבא קמא (נב.): פד רגזי רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא. ופירש רש"י: עביד לנגדא סמותא. לעז המושכת (פירוש, ההולכת בראש העדר והעדר הולך אחריה, כדלעיל שם), מנקר עיניה, ונכשלת ונופלת בבורות והעדר אחריה. כך כשהמקום נפרע משונאי ישראל, ממנה להן פּרָנְסִים שאינן מהוגנין.

²⁰ באור החיים הק' ריש שלח (יג, ב): או אפשר, לצד שכוונת 'המשלחים' היתה רעה, תפעיל פועל הרע 'בשליח', ויחזור להיות שלוחו של אדם כמותו, ויולד בו תכונה רעה מה שלא היתה בו קודם, כדרך שתולד בחינת הקדושה בשלוחי מצוה לטובה אדם, ולזה הגם שהיו צדיקים, בהתחלתם עשות ההליכה לרגל נולד בהם תכונה רעה מכח המשלחים, וינעצו להדיח.

וראו קומט דאָס [אז] די מרגלים, די וואָס זענען געוועהלט געווען [על פי ה', שהם יבואו לידי כך] צו מאַכן דעם קֶלְקוּל. [נאָר] ווייל זענען געווען שלוחי ישראל, און כֹּחַ הפּוֹעֵל בְּנִפְעֵל, שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם מְמוֹתוֹ^מ, [און וויבאלד] זיי זענען שְׁלוחי יִשְׂרָאֵל, ריקן זיי זיך נאָך^{מא} פונעם דור.

[און] עקסטערדעם ווערט מען מְשׁוּחָד פונעם דור [שזה גורם לסמות את עינם מלראות האמת].

פא

והרי שלפעמים המנהיגים ממעים את הדור, ולפעמים הדור משפיעם להטעות את המנהיגים

[ונמצא כי שתי הבחינות יש, הן כי] דאָס דור איז מְשַׁפֵּיעַ אויף די מְנַהִיגִים, און [הן כי] די מְנַהִיגִים זענען מְשַׁפֵּיעַ אויפן דור.
דאָס איז ביידע אַ גרויסע סִפְּנָה^{מב}.

פב

[ישוב קושיא כז]

וזה נרמז בדרשת הפסוק וְאַשְׁמֶם בְּרָאשֵׁיכֶם, כי אשמותיהם של הדיינים הם בראשי העם, שהם בעונם גורמים למטעות המנהיגים, ופירשו חז"ל דכן נמצא גם לאדך גיסא, שאשמת העם תלוי בראשי הדיינים

[ובזה יבא על נכון מה שדרשו בפסוק וְאַשְׁמֶם בְּרָאשֵׁיכֶם, דאשמת הדור תלוי בראשי דייניהם. והקשו המפרשים דלפי זה היה לו להפסוק לומר וְאַשְׁמֹתֵיכֶם בְּרָאשֵׁיהֶם].
אבל לפי האמור נחא, כי נרמזו כאן שתי הבחינות שישנם בזה, כי לפעמים הדור חוטא בסיבת המנהיג, ולפעמים הוא להיפוך שהמנהיג טועה עבור אשמת העם, ולכן נאמר בפסוק וְאַשְׁמֶם בְּרָאשֵׁיכֶם, שאשמת המנהיג תלוי בראשיכם, שהדור הוא אשם בדבר. אלא שרבותינו פירשו דיש גם אופן האחרת, כשאשמת הדור תלויות בראשי דייניהם].

^מ כמבואר במשנה ברכות (ד:) ובגמרא קידושין (מא:), ועוד.

^{מא} נאָך, פירשו כאן 'אַחֲרֵי' הדור.

^{מב} וז"ל רבינו בכל זה ביואל משה (א, ק): וכבר מנו חכמים את גודל הפלגת חכמה וקדושה שהיה צריך להיות בסנהדרין וכו', ואם כן פלא עצום האיד אפשו שטענו כולם בדבר חמור כל כך להתיר עבודה זרה (כמובא שם לעיל מינה מגמרא הוריות ד:) וכל ישראל יעשו מעשה לעבוד עבודה זרה רח"ל על פיהם, והמכשלה הזאת תחת ידם וכו'. • ועל כרחק שהוא כעין מה שכתב באור החיים הק' במרגלים, שהיו נשיאי ה' הנבחרים מפיו יתברך שמו, והיו צדיקים גמורים, ועם כל זה עון הדור השפיע עליהם, לטעות כל כך. וכן נראה מדברי רש"י ז"ל (ריש שלח) שכתב שאמר הקב"ה אני אמרתי להם שהיא טובה וכו' חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי מרגלים. והרי שעון הדור גרם שהניח הקב"ה את המרגלים לטעות כל כך. וככה הוא גם בסנהדרין, שאם ח"ו אירע להם זאת שהורו להתיר עבודה זרה, בודאי עון הדור גרם שכבר חטאו ונכשלו בכאלה, וגלגל כן לא שמר הקב"ה את הסנהדרין מלטעות בכך וכו'.

ושוב ראיתי לבעל הפלאה בספר פנים יפות פרשת ויקרא על הכתוב אָשֶׁר נָשִׂיא יִחְטָא (ד, כב), שכתב וזה לשונו, שסיבת חטא השוגג לכהן המשיח, מפני אשמת העם שגורם העלמתו, וכן בפר העלם דבר, אך גבי נשיא יפלא יותר שיחטא בשגגה ולא ישמרהו ה', כיון שנשאו ה' על כל ישראל, עכ"ל. ויותר מזה כתב שם לעיל מיניה (שם, ג) על הכתוב אם הִזְכֵּן הַקָּשִׁיחַ יִחְטָא לְאַשְׁמַת הָעָם, וזה לשונו שם באמצע דבריו, כיון דאמרו חז"ל כד רגיו רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא, אם כן צריך להזהיר את העם וכו' כשיחור אפו על העם ממילא יענש הוא בסמיות את עיניו ואובד דרך הילוך הישר וכו', עד כאן. ומבואר בזה בהפלאה, שסמיות עינים של המנהיגים שלא להכיר האמת, היא בא מאשמת העם, שנענשים בכך לסמות עיני המנהיגים. • וברש"י ז"ל שם בבבא קמא (נב:) על אומרם עביד לנגדא סמותא, פירש וכו' כשהמקום נפרע משונאי ישראל ממנה להם פרנסים שאינן מהוגנין, עכ"ל [דמשמע שהם עצמן שלא כהוגן]. • ובעוה"ר תרווייהו איתנהו, שעל ידי עון הדור נתמנים הרבה פרנסים שאינם מהוגנים, אבל גם הכשרים והמהוגנים באים לידי סמיות עינים. והלשון 'עביד' לנגדא 'סמותא' משמע גם כן כדברי הפלאה, שנענשין בסמיות עינים אף שאינו מתכוין להרע. וכן בתחלת לשון רש"י ז"ל שכתב 'מקנת עיניה', משמע גם כן כעין זה. ומה שמסים אחר כך 'פרנסים שאינם מהוגנין', יש לומר בשביל שתרווייהו איתנהו כמו שנתבאר למעלה. ועל כל פנים הדברים מבוארים בהפלאה כמו שנתבאר.

פג

סיום ההקדמה לשוב קושיא יט-ב

על כל פנים אָזוי זעט מען דאָך פֿחוּש.

[און] ס'איז דאָך מְבוּאָר אָזוי אין די פֿסוקים.

דאָרף מען דאָך נישט אין דעם מִפְּלִיל זיין.

פד

[וואס כן] איז דאָך קראַנטער געווען אַז מִשֶּׁה רַבִּינוּ איז דער מְנַהִיג, [וואָס דעמאָלטס]

ברויך מען נישט די אַלע זאַכן.

פה

ישוב קושיא יט-ב

משה רבינו היה באמת יכול לדון ולישא את כל העם, אבל לא בכח אנושי, רק בעזר ממרום.

רק שלאחר שצוה לו הקב"ה למנות גם אחרים, שוב לא היה יכול, מבלי העזר ממרום

לכאורה מ'פרעגט דאָך די קְשִׁיָּא, מִשֶּׁה רַבִּינוּ האָט דען נישט געקענט, [ערד שאמר

לא אוכל לְבַדִּי שָׂאת אֶתְכֶם]. ווי רש"י'ס קְשִׁיָּא, ער האָט געקענט.

און אַודאי קיין מענטשליכער כַּח איז עס נישט געווען, נאָר מִשֶּׁה רַבִּינוּ האָט דאָך

געהאַט סִייעִתָּא דְשִׁמְיָא.

און וואָס האָט ער דען נישט געקענט? ! ער האָט געקענט שפּאַלטן דעם ים,

אַלדינגס האָט ער געקענט. האָט ער אַודאי געקענט [גם לישא את כל העם], אָזוי ווי רש"י

פרעגט. פון דעם איז קיין שמועס נישט [דבודאי היה זאת בכוחו].

פו

נו אַז ער האָט טאַקע געקענט, נו מַה לוֹ לְצַרְהּ הַזֹּאת, פאַרוואָס האָט ער דאָס

געדאַרפֿט [למנות גם שָׂרִים אחרים].

נאָר [ווייל] דער בורא כל עולמים האָט געהייסן.

פז

אמנם היה באפשר שיתאמן משה בתפילה ולבטל את הגזירה, שלא יצטרכו למנות שאר ראשים

[אָבער] לכאורה, אַז ער האָט געזען אַז ס'איז בעסער פאַרן פֿלל יִשְׂרָאֵל [שיהיה משה

בעצמו המנהיג] העט ער גיווען געדאַרפֿט מִתְּפַלֵּל זיין און בעטן דעם באַשעפּער אַז

מ'זאָל נישט מאַכן קיין [אַנדערע] מְנַהִיגִים.

פאַרן הַסְתַּלְקוֹת האָט ער [טאַקע] געזאָגט (פנחס כז, טז) יִפְקֹד ה' אֱלֹקֵי הָרוּחַת אִישׁ עַל

הַעֲדָה, [ווען] ער האָט שוין געזען אַז ער דאָרף צו גיין פון 'דעם עולם'.

אָבער 'אָזוי' [במשך חייו] האָט ער גיווען [אויך] געדאַרפֿט מִתְּפַלֵּל זיין. פאַרקערט,

מִשֶּׁה רַבִּינוּ האָט דאָס געקאַנט אפּשר, [צו] מִבְּטֵל זיין די גְזִירָה.

פח

ומה שלא עשה כן יבואר על פי המבואר בנמרא ד' דברים עשה משה מעצמו, והסכים הקב"ה על ידו, ואחד מהם

מה שפירש מן האשה. וכתבו התוספות לבאר מהיכן למדו לומר שהיה זה מדעתו של משה, ותירצו, משום דאם

היה רק מחמת צווי הקב"ה לא היה מקום לאהרן ומרים לערער עליו בזה. אבל מכיון שהיה מדעתו, אף דהסכים

הקב"ה על ידו, הוא רק משום דבדרך שאדם רוצה לילך מוליכיון אותו, ולכן נתרעמו על זה

נאָר וואָס'זשע דען, די זאך איז אָזוי.

ס'שטייט, די גמרא זאָגט אין שבת דף - אין די פֿ"א'ס ערגעץ²², - [ווען] זיי האָבן

²² בגמרא שבת (15): דתניא שלשה דברים עשה משה מדעתו, והסכים הקדוש ברוך הוא עמו. הוסיף יום אחד

מִתְרַעַם גְּעוּוּעַן אוֹיֵף מִשֶּׁהֵן, וְתִדְבֵּר מְרִים וְאַהֲרָן בְּמִשָּׁה (בהעלותך יב, א), [על] שפירש מן האשה, ברענגט דאָךְ די גמרא אַז ער [משה] האָט עס געטון ווידעראום ווייל דער בורא כל עולמים האָט אים געהייסן, הקדוש ברוך הוא הסכים על ידו.

פרעגט תוספות^{טז}, [נ] אַז הקדוש ברוך הוא הסכים על ידו, וויאזוי האָט מען זיך געקענט אָפּרעדן אויף אים, אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט.

זאָגט תוספות, ווייל ס'שטייט (מכות י'): בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, [און איבערדעם] ווייל ער האָט אַזוי געוואָלט, האָט הקדוש ברוך הוא מסכים געווען על ידו. אָבער פונדעסטוועגן האָבן זיי מִתְרַעַם געווען [אז] ער האָט נישט געדאַרפט אַזוי צו וועלן.

פּט

ורואן מוזה, כי בדבר שאין כך רצון כהבורא מתחילה רק לאחר שרצה משה מדעתו, אין זה בשלימות הרצון העליון כל כך. ואם כן שייך בדבר כזה איזה חסרון וגרעויות

זעט מען דאָךְ, אַז אפילו [ווען] ער פּוּעַל'ט ביים בורא כל עולמים, אַז הקדוש ברוך הוא איז מִסְכִּים, פונדעסטוועגן איז עס נישט קיין שְׁלֵמוֹת אַזוּיָּה^{מז}, אַז ס'איז נישט דער רָצוֹן הַבּוֹרָא ברוך הוא [בעצם, מבלי רצון משה בדבר]^{מז}.

אַז ס'איז נאָר וועגן דעם ווייל ער האָט געוואָלט, איז דאָךְ [עס] נאָר ווייל מוליכין אותו, איז עס שוין נישט אַזוי אינגאַנצן דער רָצוֹן [העליון. ומילא] איז עס אַ פּעלער^{מז}.

מדעתו, ופירש מן האשה, ושבר את הלוחות. הוסיף יום אחד מדעתו מאי דריש וכו'. ופירש מן האשה מאי דריש, נשא קל וחומר בעצמו, אמר ומה ישראל שלא דברה שכניה עמהן אלא שעה אחת, וקבע להן זמן, אמרה תורה (יתרו יט, יא) וְהָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵל תְּשֻׁנָּה, אני שכל שעה ושעה שכניה מדברת עמי, ואינו קובע לי זמן, על אחת כמה וכמה. ומגלך דהסכים הקדוש ברוך הוא על ידו, דכתיב (ותחתן ה, כו) לָךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם, וכתיב בתריה (שם, כז) וְאַתָּה פֶּה עֲמַד עֲמִיד. ואית דאמרי פֶּה אֵל פֶּה אֲדָבָר בּוֹ (בהעלותך יב, ח). שבר את הלוחות מאי דריש וכו'.

^{מז} בתוספות שם: וְאַתָּה פֶּה עֲמַד עֲמִיד. ואם תאמר, מגלך דפירש משה מדעתו קודם, ושוב הסכים הקב"ה על ידו, שמה זה הוא צווי גמור שצוה לו לפרוש. ותירץ רבינו תם, דאם איתא דמחמת צווי הקב"ה פירש ולא מדעתו, היאך היה מערער אהרן ומרים, דכתיב וְתִדְבֵּר מְרִים וְאַהֲרָן בְּמִשָּׁה, אלא ודאי מתחלה פירש ממנה לגמרי משה מדעתו. ואף על גב דהסכים הקב"ה על ידו, מכל מקום נתרעמו עליו, לפי שאילו לא פירש מדעתו לא היה הקב"ה מסכים, דבדרך שאדם הולך בה מוליכין אותו, שהרי לאהרן ומרים לא אמר לפרוש אף על גב שגם עמהם היה מדבר.

^{מז} דאם לא כן לא היה מקום למרים ואהרן להתרעם עליו.

^{מז} ועיין עוד באור החיים הק' פרשת קרח (טז, כח), ובזה יובן היטב.

^{מז} ועיין עוד בזה באגרא דפרקא (אות קב) וז"ל: נראה לי בדרכי האדם לעבודת הבורא במדותיו ותנועותיו בדרכו והילוכו בקדושה, מה טוב לאדם שיחזיק לעצמו דרך כזה שהוא כטבעו של עולם, ולא לאחוז לעצמו מנהג שלא כטבעו של עולם, הגם שכונתו לעבודה אמיתית. והוא מאמר השונמית (מלכים ב' ד, יג) בְּתוֹךְ עַמִּי אֲנֹכִי יֹשֵׁב, כי באחוז האדם לעצמו דרך חוץ לטבעו של עולם, יתעוררו עליו ח"ו קטרוגים, ומי יודע אם יהיה יכולת בידו לעמוד נגד המלחמות והקטרוגים אשר יעמדו כנגדו. כל זה הכנתי מפי סופרים ומפי ספרים, ואי אפשר לפרש כל זה בכתב, כי זה תלוי בהשכלת נפש המשכלת. וסויעתא לדברי אלה מדברי התוספות ביבמות דף ס"ב ע"א, וכן הוא בתוספות שבת (פז), אהא דאמרין שם בגמרא שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום, פירש מן האשה והסכימה דעתו לדעת המקום, שנאמר לָךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם וְאַתָּה פֶּה עֲמַד עֲמִיד, והקשו בתוספות (יבמות שם) ואם תאמר למה כעסו עליו (אהרן ומרים) מאחר שהסכים לו המקום, ויש לומר משום דאמרין בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, וסויעוהו בבא לטהר עכ"ל. והנה תתבונן בדברי התוספות, דלכאורה אכתי הקושיא במקומה עומדת, כיון שהסכים הקב"ה וסויעוהו בבא לטהר, מה זה שכעסו. אבל הנראה מדבריהם שכך אמרו אהרן ומרים, הו אמת שהסכים הקב"ה לדרך הזה, כי הבא לטהר כו', אבל אילו היה בא לטהר באופן ודרך אחר שלא ישנה מטבע העולם, היה גם כן מסכים הקב"ה, ולמה אחז הדרך שלא כטבע של עולם. והנה היתה תשובת השי"ת אליהם לא כן עבדי משה וכו' פה אל פה אדבר בו

2

ולכן כשראה משה כאן שאין רצון הקב"ה בעצם שישא הוא לבדו, לא התאמץ כאן בתפלה על זה, לפי שנתירא דאפילו אם יפעול ויתקבל תפילתו, מ"מ שוב לא יהיה הנהגתו בשלימות הראויה, ולכן נמנע מלהתפלל על זה.

איבערדעם קאָן זיין.

מֹשֶׁה רָבִינוּ הָאֵל [טאַקע] אַלעס געקענט.

נאָר פאַרוואָס'זשע האָט ער געקענט?

מִיטָא פֿאַר אַלְקִי !

און אז ס'איז נישט דער רצון הבורא ברוך הוא, האט ער טאקע נישט געקענט.

43

[וממילא] פארדעם האט ער מורא געהאט.

לכאורה האָט ער גיווען געקאָנט זיך מִתְאַמֵּץ זיין [בתפילה] מ'זאל נישט מאַכן
[אַנדערע מנהיגים], מ'זאל נישט שטעלן קיין מִנְהיגִים, און נישט שטעלן קיין נְשִׂאִים,
[נאָר] ער זאל אַליין זיין דער מנהיג. וואָרן ער האָט געקענט אַלעס.

אַז ער האָט אָבער געזען [אז] דער בורא כל עולמים האָט אים געהייסן [למנות
אחרים], האט ער שוין נישט 'געקענט'.

צב

ובזה מובן כי שני המעמדים יש בדברך, זה מה שהקב"ה ציווה על כבה, והן מה שלא היה יכול. דממעט זה לא היה יכול, ולפי שלא ציווה ה' לישא לבדו. והמעט שציווה ה' בכך, הוא לפי שהדור לא היה זוכה לזה שמשה יוכל שא את כולם בלבדו

איבערדעם זענען די ביידע טעמים זענען הא בהא תליא.

לעולם האָט ער געקענט אַלעס, נאָר אַז דער בורא כל עולמים האָט אים אַזוי געזאגט, האט ער שוין מורא געהאַט ער וועט שוין נישט קענען.

אפילו ער וועט זיך **מִתְאַמֵּץ** זיין [בתפילה] און ער וועט פֿוֹעַל'ן ביים באַשעפער, אבער על כל פנים אז ס'איז נישט דער רצון [העלין כך, לא יהיה זה טוב].

[כי בודאי] ס'איז דאָ אַ טעם [דבר]. צי ווייל דעם דורך האָט נישט זוכה געווען, [אז
מטעם אחר].

דאָס איז דאָך לפי הדורמ, [און אז] מ'האָט נישט זוכה געווען צו האָבן אזא מנהיג ווי משה רבינו'ן אליין, 'נישט יעדער' האָט זוכה געווען מקבל צו זיין פון משה רבינו'ן, האָט ער געמוזט האָבן אן אנדערן, א שוואכערן. ס'איז נישט געווען לפי הדור [שמשה לבדו יהיה המנהיג].

צג

אבל לעתיד שפיר יזכו לזה, שרועה אחד יהיה לכולם והוא דוד שהוא מלך המשיח, וכמבואר ביחזקאל

ס'שטייט דאָך^ט אַז לעתיד וועט דער בורא כל עולמים צונעמען אַלע מְנַהִיגִים, און דער בורא כל עולמים אַליין וועט זיין, און [אז] דוד המלך וועט זיין [נאָכדעם דער רועה, והוא המלך המשיח].

ו"כוכו, והנה בהכרח הוא לו לעשות שלא כטבע, אבל מי שאינו כמו משה, אפילו יהיה נביא ה', צודקים דברי אהרן ומרים. בין והתבונן ויונעם לך.

^{מזח} ועיין בגמרא סוטה (מזח): וסנהדרין (יא): נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה, יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו ראוי לכך.

^{מט} ביחזקאל פרק לד: וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר. בֶּן אָדָם הִנֵּנִי עַל רוּעֵי יִשְׂרָאֵל (פירוש: "על פרנסי ישראל) וגו', כה
אָמַר ה' אֱלֹקִים, הִיוּ רֹעֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ רְעִים אוֹתָם [את עצמם היו מעננין מממן חבריהם אשר תחתיהם], הָלֹא
הַצֵּאָן יָרְעוּ הָרְעִים [הלא משפט הרועים לרעות את הצאן ולא לרעות את עצמן] וגו'. לָכֵן הָרְעִים שְׁמַעוּ דְּבַר ה'. כה אמר

[והרי כי] ס'וועט נישט זיין דאָס אַלעס [שימנו גם שרי אלפים ומאות, ווייל] מ'וועט נישט ברויכן, [מכיון שלעתיד יהיה הדור בשלימות הראוי].

צד

און ווען דאָס דור העט געווען אַנדערש [לטובה], העט מען טאַקע נישט גיווען געברויכט 'דעס' [גם בדור המדבר].

צה

[ונמצא] די ביידע טעמים זענען אָמֶת וְיָצִיב, [והם] הָא בָּהָא תְּלִיא. ער מוז זאָגן 'דעם' טעם, ווייל דער אייברשטער האָט עס געהייסן. וואָרן ווען דער בורא כל עולמים הייסט אים נישט [למנות גם אחרים], העט ער גיווען געקענט [להנהיג הכל בעצמו].

וואָס האָט ער דען [נישט געקענט], טאַקע אזוי ווי רש"י פרעגט.

צו

און ווידעראום דעם 'אַנדערן' טעם מוז ער [אויך] האָבן, אַז ער האָט נישט געקענט. וואָרן ווען נישט דער טעם אַז ער האָט נישט געקענט [מחמת שהדור לא זכה לכך], העט ער זיך גיווען פֿרובירט [להתאמץ בתפילה], כאָטש דער בורא כל עולמים האָט אים געהייסן אזוי.

[אזוי ווי] ער האָט דאָך פֿרובירט [להתפלל] אַעבֿרה נאָ באַרצֿף [ואתחנן ג, כה], און נאָך אַזעלעכע [וזאכן וואָס ער האָט זיך מתאמץ געווען] מיט תְּפִלוֹת וְתַחֲנוּנִים, אָדער כדומה. ער העט זיך גיווען געקאָנט איינשפּאַרן², [און] ער העט גיווען געקאָנט אפשר דורכפֿירן [שלא ימנו מנהיגים אחרים, אם היה מתאמץ בתפילה על הדבר]. נאָר ער האָט אַבער געזען אַז ס'איז נישט געווען דער רצון הבורא ברוך הוא, האָט ער מורא געהאָט [טאַמער] וועט ער שוין נישט קענען [כי יצא מזה חסרון כיון שלא יהיה בשלימות הראוי, ולכן לא הִרְבָּה כל כך בתפילה על זה].

איבערדעם דאָרף איך האָבן די ביידע פֿשְׁטִים.

ה' אַלֵּקִים הִנְנִי אֶל הָרַעִים, וְדִרְשִׁית אֶת צֹאנִי מִיָּדָם, וְהִשְׁבַּתִּים מִרְעוֹת צֹאן, וְלֹא יִרְעוּ עוֹד הָרַעִים אוֹתָם, וְהַצִּלְתִּי צֹאנִי מִפִּיָּהֶם, וְלֹא תִהְיֶין לָהֶם לְאֹכְלָה. כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹקִים, הִנְנִי אָנִי וְדִרְשִׁית אֶת צֹאנִי וּבִקְרָתִים וּגְרִי וְהַצִּלְתִּי אֹתָהֶם מִכָּל הַמְּקוֹמֹת אֲשֶׁר נִפְצוּ שָׁם וּגְרִי. וְהוֹשַׁעְתִּי לְצֹאנִי וְלֹא תִהְיֶיהָ עוֹד לָבוֹ, וְשִׁפְטִיתִי בֵּין שֶׁה לְשֶׁה. וְהִקְמַתִי עֲלֵיהֶם רֵעָה אֶחָד וְרֵעָה אֶתָּה, אֶת עֲבָדֵי דָוִיד, הוּא יִרְעָה אֹתָם וְהוּא יִהְיֶה לָהֶן לְרֵעָה. וְאֲנִי ה' אֶהְיֶה לָהֶם לְאֵלִיקִים, וְעֲבָדֵי דָוִד נִשְׂאִי בְּתוֹכָם וּגְרִי.

² ועיין מה שביאר רבינו בזה באורך ליישב ב' פסוקים אלו אהרדי, בס"ג אמור תשכ"ז [לשון קדשו רלט ח"א, אות קיד-קיה], וכן במסיבה א' בחקותי תשכ"ז [לשון קדשו קמט, אות ככ-כז]. ועיין בזה גם בדרשת הושענא רבה תשכ"א ותשכ"ד [אצל למעןך דורשינו].

וועיין עור בויואל משה (א, קנג) וז"ל: ובימינו אלה יש עדיין יראים מועטים בישראל שאינם מושפעים בעצם מהדור המרובה, כי יודעים שהמה תועים מן הדרך, ואינם נצרכים להם שישפיעו עליהם, אבל מחמת שהמנהיגים נצרכים להדור המרובה, ועל כן השפעתם עליהם, ושוב אחר כך באה השפעת המנהיגים על היראים המועטים. ונמצא שהשפעת הדור המרובה התועים מן הדרך, משפיעים על היראים המועטים, באמצעות המנהיגים הכשרים. ○ ועל כן מקוננת הנבואה ביחזקאל ל"ד על הרועים שבישראל, ופתח לומר הוי רעי ישראל, והארין בזה בכמה פסוקים בכל הקאפיטל, עד שסיים לבסוף שהקב"ה יציל צאנו מהם ועבדי דוד הוא ירעה אותם. ופירושו המפרשים שזה קאי על מלך המשיח, שהוא מזרע דוד בעצמו. ונמצא לפי זה שכל אותו הפרק המתנבא על רועי ישראל, קאי על הדור האחרון של עיקבא דמשיחא טרם ביאת המשיח, והוא הדור שאנחנו חיים בו. ותסמו שערות אנוש הבכיסו אל הנביאות הנאמרים שם על רועי ישראל שבדור ההוא, הרחמן הוא יתברך שמו ירחם עלינו בב"א.

² מלשון להתעקש.

צז

הקדמה לשוב קושיא כב

בישמח משה מבאר דברי המשנה וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלָאכְתָּהּ שִׁישְׁלָם לָךְ שָׂכָר פְּעוּלָתְךָ, שהצדיקים זהו מכלל שכרם מה שבזכותם הם פועלים לטובת אחרים, ועוד שעל זה גופא יתוסף להם זכות ומשלם להם הקב"ה שכר מחדש

און דעס וואָס רש"י זאָגט לא אוכל, [אם אומר] לקבל שָׂכָר.

[יבואר בהקדם וואָס] ס'שטייט אין ישמח משה אין פרשת פינחס^{כב} [לפרש המשנה]

[אבות, ב יד] וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלָאכְתָּהּ שִׁישְׁלָם לָךְ שָׂכָר פְּעוּלָתְךָ, [דהיה לו לומר שכר "עבודתך" או "מלאכתך"].

צח

[וביאר] וואָרן לכאורה מ'נוצט זיך דאָך אויף 'שינוכה' מן שכרו וזכותו של הצדיק,

כשפועל בזכותו לטובת אחרים. אבל האמת לא כן הוא, שלא ינוכה לצדיק זכותו, אלא אדרבה מוסיף זכותים בזה].

צט

ברענגט ער אַ מָשֶׁל מיט אַ מָלָךְ [כשאוהבו פעל אצלו עבור קרוביו, ולא רק שלא ניכה לו שכר, אלא עוד שילם לו על זה יתרה].

[וכמו כן] ביי אידן, אַז מ'נוצט אויף [דעם זכות] ביים בורא כל עולמים, [דוורדעם וואָס]

מ'טוט אַ טובה פאַר אידן [בזכותו], באַצאָלט מען פאַר דעם [נאָך] שָׂכָר, פאַרוואָס ער האָט אויפגעטון [לאחרים בזכותו].

ק

[ולזה אמרו הלשון שישלם לך] שָׂכָר פְּעוּלָתְךָ, פאַר די פְּעוּלָה [אליין, וואָס מ'טוט אויף].

[דזה גופא מה שיכולין 'לפעול' לאחרים] דאָס קער צום שָׂכָר [של הצדיק], אַז מ'זאָל קענען

אַלעס [פועל'ן, ועל כן שוב מגיע לו שכר על זה גופא, על דרך שאמרן] שָׂכָר מצוה מצוה [אבות ד, ב],

^{כב} בישמח משה ריש פרשת פנחס (אות ד): על פי המדרש שמואל (אבות ו, ה) על המשנה וכו' וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלָאכְתָּהּ שִׁישְׁלָם לָךְ שָׂכָר פְּעוּלָתְךָ וכו', דקשה מהיכי יתני לא ישלם שכר פעולה וכו'. לכך פירש, שאף אם נותנין לו טובה אין מנכין לו, כי זה רק מן הפירות, והקרן שמור לעולם הבא. וזה דוחק, דהעיקר חסר מן הספר. ועוד וכו' [עיי' שם עוד כמה דיוקים על לשון המשנה]. ○ והנראה לי בזה וכו' דנבין על דרך מָשֶׁל, מי שהוא אוֹמֵן גדול, יודע לעשות בזה ובכסף ובחרושת אבן למלאות באבנים יקרות אודם פטדה וברקת, ועושה מלאכה למלך גדול, כסאות ועטרות נפלאים ומהודרים, ועבד ליה נחא נפשיה ונהנה מאד ממלאכתו, ועל ידי זה נושא חן לפניו מאד מאד, ורגיל לפניו, אף שמשלם שכרו כיד המלך. ויהי היום שהעלילו על בני עירו ומשפחתו לפני המלך בעלילה קשה, עד שנתחייבו כמעט כולם ראשם למלך, וכראותם כי כלתה אליהם הרעה וסר אליהם מר המות, באו אצל האומן הנ"ל ובקשו לו שייבקש על נפשם מאת המלך, ביודעם כי הוא אהוב מאד למלך כי מלאכתו חביבה מאד לפניו, ואולי ישא פניו לדבר הזה. ונעתר ליהם האומן הנ"ל ונשתטח לפני המלך, והמלך נשא פניו, והנה מגיע לו שכר אומנות מאת המלך הון עתק, והיה מקום לחשוב אולי ינכה לו שכרו בעד זה שנשא פניו, כי זה כדאי בעד כל שכרו. אך אין זה כבודו של מלך, ובדאי יתן לו שכרו ולא ינכה לו שכרו בעד זה, ונשיאת פנים הוא רק חנינה. אבל זה לא יעלה על הדעת שהמלך ישלם לו בעד זה שנשא פניו, כי מי פתי יסיר הנה שיאמר כן שישלם הנותן להמקבל מתנה ממנו, עבור שקבל מתנה ממנו. ○ ואם כן לפי זה וכו', זה העשיר 'שמפרנס משלו' עניים ועובד בזה להשי"ת, בדאי שכרו לא יקופח מהמשלם גמולות. מה שאין כן זה שזך 'בזכותו', אם כן זה הוא בעד שכרו, ושרות הדין היה שלא יטול שכר יותר, כי זה שמפרנס כל העולם, די כנגד שכרו, וצדיקים רוצים להשפיע טוב לעולם ההוא. ואם המלך הקדוש ית"ש לא ינכה, ויתן לו שכרו מְשָׁלָם, ומה שזן העולם הוא בחנינה, מרוב אהבתו לעוסק בתורה, עם כל זה שיטול 'שָׂכָר' על החנינה שחננו, זה לא יעלה על הדעת כלל. ונמצא זה אינו נוטל רק שכר לימודו. אבל העשיר נוטל שכר בעד מה שזן ומפרנס ומקיים נפשות. ○ על זה תשיב אמרים, דהשי"ת מגדול חסדו וטובו שאוהב להטיב, ישלם בעד הטובה שגומל בשביל העסק בתורה, כאילו הוא עושה כל הטובה מעצמו. והנה אי הוי אמרינן דאינו נוטל רק שכר לימודו, הוי אמרינן דרק שזך 'מלאכתו' הוא נוטל, אבל לא שכר מה "שפעל" על ידי מלאכתו. אבל השתא אמרינן דגם שכר 'פעולה' - מה שפעל על ידי מלאכתו - הוא נוטל, ועל פי זה יתבאר. ובהבן כי נכון הוא בס"ד.

[דהשכר גופא הוי מצוה, דבוה גופא הוא נחת רוח ליוצרו כשמשלם שכר להצדיק, ואם כן שוב מגיע לו שכר מחדש על השכר עצמו].

קא

ישוב קושיא בא

ובוה יבואר מה שאמר משה אם אומר לקבל שכר, דהיינו שיקבל שכר זה עצמו שיכול לפעול בתפלתו לישא את כל העם דאס קאן זיין האט ער טאקע געמיינט [באומר] **אם אומר לקבל שכר**. אפילו איך קען נישט מצד הטבע, אָבער אַז איך וועל [מיד] נעמען טון, וועט 'דאס' זיין דער שִׁכָּר, אַז איך וועל יאָ קענען.

קב

וועל זה אמר דעם כל זה 'לא אוכל', כל זמן שאין בני ישראל מעצמן מתאמצין על הדבר [וכדלהלן], ואינם ראויים לזה זאגט ער אָבער ניין.

[שהרי] איך זעה אָבער אַז דורכן דור האט מען אַרױפגעלייגט אויף די מַנהיגים [את העונש]. דער כח פון די מַנהיגים ווערט קלענער, דורכן דור.

קג

[וכדכתיב] לָךְ רֵד (שמות לב, ז), [ופירשו חזו"ל] ש'אמר לו הקב"ה למשה] **כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל**.

[וכן אמרו חזו"ל, כי] די גאַנצע צייט פון די מרגלים [און ווייטער, עד שכלו מתי מדבר] **לא נתייחד אליו הדיבור**, [שנאמר] **יְהִי כְאֲשֶׁר תִּמְּוּ וגו' וַיִּדְבֶּר ה' אֵלַי לֵאמֹר** (בפרשת ב, טז-יז).

ס'איז נישט געווען 'דער' [זעלבער] כח, [בזמן שלא היו ישראל ראויים].

קד

ישוב קושיא בא

וזהו כוונת תירוצו של רש"י הגדיל אתכם בפני דייניכם, כי כשאין הדור ראוי, גם הצדיקים אין כחם גדול כל כך דאס איז דער פֿשֿט [בתירוצו של רש"י] אַז הגדיל אתכם, ער האט אַראָפגענומען דעם עונש, [ונתנו] על דייניכם. מ'האט דעם עונש אַרױפגעוואָרפן אַז ס'ליגט אויף זיי, און אַז ס'ליגט אויף זיי אַן עונש, ווערט דער פֿח [של המנהיג] קלענער. [וממילא] האָב איך מוֹרָא איך וועל שוין נישט קענען טאָקע, [ואתי שפיר דזהו תירוץ נכון על קושייתו של רש"י אפשר שאדם שהוציאם ממצרים וכו' לא היה יכול לדונם]. איבערדעם זענען די ביידע פֿשֿטים אָמֶת.

²² בגמרא ברכות (לב): [וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ רֵד (תשא לב, ז). מאי לך רד, אמר רבי אלעזר, אמר לו הקב"ה למשה, משה רד מגדולתך, כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו ישראל חטאו, אתה למה לי. מיד תשש כחו של משה ולא היה לו כח לדבר, וכיון שאמר ה'ך מִמֶּנִּי וְאֶשְׁמִידם (דברים ט, יד), אמר משה דבר זה תלוי בי, מיד עמד ונתחזק בתפלה וביקש רחמים. משל למלך שכעס על בנו והיה מכהו מכה גדולה, והיה אוהבו יושב לפניו ומתיירא לומר לו דבר, אמר המלך אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרגתיך, אמר דבר זה תלוי בי, מיד עמד והצילו].

²³ כמובא ברש"י ויקרא (א, א): לֵאמֹר. צא ואמור להם דברי כבושים, בשבילכם הוא נדבר עמי. שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודים, מן המרגלים ואילך, לא נתייחד הדיבור עם משה, שנאמר וַיְהִי כְאֲשֶׁר תִּמְּוּ כָל אַנְשֵׁי הַמַּלְחָמָה לְמוֹת וַיִּדְבֶּר ה' אֵלַי לֵאמֹר, אלי היה הדיבור. [ומקורו בתורת כהנים ריש ויקרא (פרשה ב) ושיר השירים רבה (פ"ב, פסוק י). וכן הוא בקצרה בגמרא תענית (ל:) ובבא בתרא (קכא:)].

וכעין זה הוא ברש"י בפרשת ב, (יז): [וַיִּדְבֶּר ה' אֵלַי וגו']. אבל משילוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפרשה וידבר אלא ויאמר, ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נדופים לא נתייחד עמו הדיבור בלשון חיבה פנים אל פנים וישוב הדעת, ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל.

קה

ישוב קושיא בה-כו

והו' שהוכיח אותם משה על שאמרו טוב ה'דבר אשר דברת לעשות. כי באם היו ישראל משיבין שרועים לשמוע מפי משה בעצמו, והיו מתאמצין על הדבר, אז היה הדור ראוי לזה, והיה בכחו של משה לפעול זאת בתפלתו שיהיה רצון העליון בכך, ויתקיים הדבר על צד השלימות הראוי

דאָס איז דער פֿשט [בפסוק וַתַּעֲנֵנוּ אֲתִי וְתֹאמְרוּ, וּוְאָס] זיי האָבן געזאָגט. דעס וואָס ער זאָגט [תוכחה על שהם אמרו] טוב ה'דבר [אשר דברת לעשות].

[שאמר להם משה] עטס האָטס 'דאָך' גיווען געדאַרפט פּרובירן. עטס האָטס דאָך געוואוסט [שראוי לשמוע רק מפי משה בעצמו, ואם אתם היה מבקשין כן ומתאמצין בזה, אז היה הדור ראוי שאוכל לפעול בתפילה עבור זה שישכים הקב"ה ברצון גמור, ויתקיים בשלימות הראוי].

קו

זיי זענען דאָך געקומען 'מיט אַלעמען' [על כל דבר שבא אליהם] צו מַשֶּׁה רַבִּינוּן, ער זאָל מִתְאַמֵּץ זיין בְּתַפִּלָּה פֶּאָר זיינע.

און [ווען] עטס האָטס געהערט אַזא מין זאך, אַז מ'שטעלט ענק [אנדערע] מְנִהִיגִים, העט עטס געדאַרפט צו זאָגן 'ניין'. [ולהשיב כי] ס'איז בעסער, ס'איז דאָך קראַנטער אַזוי, [אז] מ'זאָל פון 'דיר' הערן, [און] נישט פון קיין מְנִהִיגִים. עטס העטס גיווען געדאַרפט אָנטראָגן [שאתאמץ עבורכם בתפילה לבטל הגזירה].

קז

און זיי האָבן גאַרנישט אָנגעהויבן 'אַנצוטראַגן', - וואָרן לכאורה האָט מען געוואוסט יאָ דעם תירוץ, [אזוי ווי] ער האָט געזאָגט 'איך קען נישט', [און] מ'האָט געוואוסט פאַרוואָס ער קען נישט [לפי שכך צוה לו הקב"ה], - אָבער על כל פנים העטן זיי גיווען געדאַרפט בעטן פון אים ער זאָל זיך מִתְאַמֵּץ זיין, [און דעמאָלט] וועט ער יאָ קענען [מכיון שגם הם היו מבקשים כך], און ער וועט פּוֹעֵל'ן ביים בורא כל עולמים אויכעט.

[און] על כל פנים זיי האָבן געדאַרפט דאָס פּרובירן [צו] 'אַנטראָגן', און זיי האָבן עס נישט געזאָגט. [ולכן] האָט ער עס געהאַלטן פֶּאָר אַ פעלער, [והוכיח להם] פאַרוואָס זיי האָבן עס נישט געבעטן.

קה

סיום ישוב קושיא יט-ב

אָבער אין אַמֶּת'ן האָט ער טאַקע געוואוסט [דעם טעם]. אָבער דער אַמֶּת, ער האָט אַליין אויך דאָס געקלערט, ער זאָל זיך פּרובירן. ער האָט זיך אָבער באַרעכנט, ער האָט אָבער געזען אַז דאָס דור איז אפשר נישט ראוי דערצו, און דער בורא כל עולמים וויל נישט, האָט ער מוֹרָא ער וועט נישט קענען [לפעול שיהיה בשלימות הראוי, מבלי חסרון ופגם].

קט

[און] איבערדעם זענען די ביידע טַעמִים [מה שצוה לו ה', ומה שאמר שאינו יכול], ביידע זענען מוכְרָחִים. איין טַעם ברויך דעם אַנדערן.

⁷² ועיין בלשון הרמב"ן פרשת יתרו (יח, טו) ופרשת במדבר (א, מה). [וכבר העתקנו לשונו בס"ג ממות מסעי תשכ"א (קנטרס רעו א"א, על אות צ)].

קי

הקדמה לישוב קושיא כח

בביאור הפסוק בפרשת בהעלותך: וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינִים

דעס וואָס יתרו האָט געזאָגט וְנָבַל תָּבֵל וְגו', איז טאַקע אויך די זעלבע זאַך.

קיא

ברש"י: וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינִים, כל דבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו.

וקשה על מה היה צריכין ישראל ליתרו שיאיר את עיניהם, והלא היה להם משה רבינו שמסר להם כל התורה

(ויבאר בהקדם וואָס) איך האָב געזאָגט דעם פֿשט"י (בהפסוק) וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינִים (בהעלותך

י, לא). זאָגט דאָךְ רש"י, משה רבינו האָט געזאָגט פֿאַר יתרו'ן, כל דבר שיתעלם

מענינינו, וועסטו מאיר עינינו זיין.

(ולכאורה קשה) וואָס הייסט, יתרו האָט געדאַרפט מאיר עינים זיין מיט די תורה

[פֿאַר אידן]? (והלא) משה רבינו איז געוועזן. און נאך משה רבינו'ן, זענען דאָךְ עפעס

געווען די גדולי התורה, עֲתִנְיָאֵל בֶּן קְנִז, און אַלע זענען געווען, [ובראשם] יְהוֹשֻעַ.

[פֿאַרוואָס] האָט מען געדאַרפט האָבן [אז] יתרו זאָל מאיר עינים זיין.

קיב

וביארתי על פי המבואר בספר המורה, דטעם הרבה מצות ואזהרות

שבתורה, הוא להרחיק אותנו מכל מה שעשו הבושרי עבודה זרה ועובדיה

נאָר וואָס'זשע דען, דער רמב"ם זאָגט דאָךְ (בספר המורה חלק ג) [אז] רוב מצות זענען

אַ סִיג צו [הרחקת] עֲבֹדָה זָרָה.

ער ברענגט דאָךְ אין ספר המורה (שם, פרק כט), אַז זייערע ביכער האָבן אים

אויסגעלערנט אַסאַך טעמים אויף די מִצְוֹת. וואָרן די אַלע זאָכן וואָס 'זיי' האָבן

געטון דעמאָלט [צותה התורה שלא לעשות], אַסאַך [איסורים], אָן אַ שיעור אַזְהָרוֹת וואָס

די תורה הִקְדוּשָׁה האָט אונז געהייסן, [איז ווייל] די אַלע עוֹבְדֵי עֲבֹדָה זָרָה האָבן דאָס

געטון, די 'כּוֹמָרִי' עֲבֹדָה זָרָה האָבן דאָס געטון. [וממה שהם עשו ככה] זעט מען דאָךְ אַז

אין דעם ליגט עפעס אַ כֹּחַ פֿון עֲבֹדָה זָרָה, איבערדעם האָט מען נישט געהייסן [היינו

שהזהירה התורה שלא לעשות כן].

קיג

איך האָב אַמאָל געזאָגט בִּאָרִיכוֹת פֿון דעם, איך האָב געטייטשט מיט דעם [און]

פֿאַרענטפערט עֵינִים^{נח}.

קיד

ובאמת בכל החטאים ממון בזה כח עבודה זרה, ויכול לגרום לזה, וכמו

שאמרו היום אומר לו עשה כך וכו', עד שאומר לו לך עבוד עבודה זרה

דער מְקוֹר פֿון אַלעמען [מכל העבירות] ליגט דאָךְ [ונוגע בבחינת עבודה זרה, ווי] די

גמרא זאָגט דאָךְ^ט איזה אַל זָר [שיש] בגופו של אדם, היום אומר לו עֲשֵׂה כֵךְ ולמחר

אומר לו [עֲשֵׂה כֵךְ, עד שאומר לו] לך עֲבֹד עֲבֹדָה זָרָה.

^ט בס"ג בהעלותך תשי"ד, ובמסיבה א' בהעלותך תשכ"ו (לשון קדשו קונטרס סג), ועוד.

^י ברש"י בהעלותך (י, לא): וְהָיִיתָ לָנוּ לְעֵינִים. לשון עבר, כתרגומו [שראית כל הנסים שנעשו לנו]. דבר אחר לשון עתיד, כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו, תהיה מאיר עינינו. דבר אחר שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו וכו'.

^{נח} עיין בס"ג בלק תשי"ד (לשון קדשו קונטרס קצו), וס"ג ויקרא תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רעא), ועוד. שמבאר שם רבינו כמה ענינים בענין מצות הקרבנות, לפי דברי הרמב"ם אלו.

קטו

והנה יתרו קודם שנתגיר לא הניח עבודה זרה שלא עברה, וממילא הכיר את כל שורשי ודרכי עובדי העבודה זרה, מה שאסור לבני ישראל להתבונן ולהסתכל בוה. וממילא היה הוא יכול להורות לישראל על כמה דברים שטמון בהם דרכי עבודה זרה, שצריכין להרחיק מהם

ממילא, יתרו [קודם שנתגיר] איז דאך געווען לא הניח עבודה זרה שלא עבדה^ט, [וממילא] האָט ער דאך געקענט אַלע שְׂרָשִׁים פון עבודה זרה, האָט ער געקענט די טַעֲמִים. האָט ער געזען אין 'וואָס' דאָס דור איז געכאַפּט, האָט ער פאַרשטאַנען דאָ ליגט עבודה זרה. [ווייל] אַז מ'פאַרשטייט גוט דעם טעם, ווייסט מען זיך גוט וויאָזוי צו היטן דערפון, [ובזה נכלל] אַזעלעכע זאַכן וואָס אידן האָבן קיינמאַל נישט געקוקט, [שהרי] מ'טאָר נישטאַמאַל קוקן אויף קיין עבֻדָּה זָרָה^{סז}, [וממילא] האָבן זיי דאָס נישט מַשִּׁיג געוועזן [ער שהעירם יתרו על זה].

קטז

ובאמת משה רבינו השיג הכל משורש שלמעלה בשמים, אבל לאו כל אדם יכול להשיג זאת, ועל כן על ידי מה שיתרו הכיר זאת מלמטה בארץ, היה יכול להזהירם על כמה פרטים בוה, מה שהם לא יכלו לידע מעצמם

און דעם וואָס ס'קומט [מצד השגת הקדושה], וואו מ'קאָן פון דאָרט אַרום [להשיג הדבר] פון די קדוּשָׁה, מִשֶּׁה רַבִּינוּ האָט [טאַקע] אַלעס מַשִּׁיג געווען [און] מַצֵּד הַקְּדוּשָׁה האָט ער מַשִּׁיג געווען און ער האָט געזען אַלעס, ער האָט געקענט אַלע זייערע חֲקָמוֹת מיט אַלדינגס, אָבער נישט יעדערער קען דאך דאָס, אַן אַנדערער טאָר נישטאַמאַל קוקן אויף דעם.

(עיקר ההמשך, באות קכ)

קיז

וכעין זה פירשתי במה שאמר פרעה על יוסף הצדיק הַנִּמְצָא בְּכֹהֵ' אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ. שדוקק באור החיים הק', דודיה ראו לומר הַנִּמְצָא אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ בְּכֹהֵ'

ווי איך האָב געזאָגט^{סז} [כעין זה, לבאר וואָס] דער פֶּשֶׁט איז [בפרשת מקץ (מא, לח)] וואָס ס'שטייט ביי יוסף הצדיק, [שאמר עליו פרעה] הַנִּמְצָא בְּכֹהֵ' אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ. פרעגט דער אור החיים הקדוש^{סז} פאַרוואָס זאָגט ער עפעס 'הַנִּמְצָא בְּכֹהֵ', זאָל ער זאָגן הַנִּמְצָא 'אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹקִים בּוֹ בְּכֹהֵ', ס'זאָל זיין אַזא גרויסן רוּחַ אֱלֹקִים. [וואָס]

^{טז} בגמרא שבת (קה:) : תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא שאמר משום רבי יוחנן בן גוריון, המקרע בגדיו בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו, יהא בעיניך כעובד עבודה זרה. שכך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עֲשֵׂה כֵךְ, ולמחר אומר לו עֲשֵׂה כֵךְ, עד שאומר לו עבד עבודה זרה והולך ועובד. אמר רבי אבין מאי קראה, לא יִהְיֶה כֵךְ אֶל זֶר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נָכָר (תהלים פא, י), איזהו אֵל זֶר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה יִצְרָר הָרַע.

^ס כמבואר במכילתא יתרו (פ"א, א), והובא ברש"י יתרו (יח, יא).

^{סז} כמבואר בגמרא שבת (קטט:) : ודיקנא עצמה, אף בחול אסור להסתכל בה, משום שנאמר (קדושים יט, ד) אֵל תִּפְגֹּעַ אֶל הָאֱלֹלִים. - ופירשו התוספות שהכוונה על עבודת גילולים.

וכן פסק הרמב"ם (עבודה זרה ב, ב) וז"ל : ספרים רבים חברו עובדי כוכבים בעבודתה, היאך עיקר עבודתה ומה מַעֲשֵׂיהָ וּמַשְׁפָּטֶיהָ, צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל, ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה, ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור, שנאמר אֵל תִּפְגֹּעַ אֶל הָאֱלֹלִים, ובענין הזה נאמר (דברים יב, ל) וְפֶן תִּדְרֹשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעֲבֹד, שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא, אף על פי שאין אתה עובד שדבר זה גורם להפנות אחריה ולעשות כמה שהן עושים שנאמר (שם) וְאָעֲשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי.

ובשולחן ערוך (י"ד קמב, טו) : אסור לשמוע כלי שיר של עבודת כוכבים, או להסתכל בנוי עבודת כוכבים, כיון שנהנה בראייה.

ועיין עוד במדבר רבה (מסעי כג, ט) ותנחומא (מסעי סימן ח) : אמר הקב"ה, לְמַדוּ מִפְּרוֹ שֶׁל אֱלֹהֵי, וּמִן הָעוֹרֵבִים, וְאֵל תִּפְגֹּעַ אֶל הָאֱלֹלִים 'להסתכל' בם וכו'.

^{סז} בס"ג מקץ תשכ"א, ליל שב"ק מקץ תשכ"ג, וס"ג דברים תשכ"ו.

זָאָגט ער קודם הַנִּמְצָא כִּזֶּה, אזעלעכער, און דערנאָך זאָגט ער אַיִש אָפֿער רוח אַלְקִים
בו. ס'איז דאָך פאַרקערט דאָס לשון [הראוי].

קיח

ופירשתי דהנה פרעה ראה שיוסף הצדיק הכיר בשבעים לשון, ותמה מהיכן ידע זה. אלא שמכואר בנמרא
כי קודם שבא לפני פרעה, לימדו המלך גבריאֵל בשבעים לשון, ואם כן ידע והשיג זאת מצד הקדושה

האָב איך געזאָגט, דער פֿשֿט קען זיין אַזוי.

וואָרן ער [פרעה] האָט דאָ געזען [ווי] יוסף הצדיק האָט געקאָנט שְׁבַעִים לָשׁוֹן.

און פון וואו האָט ער געקענט? ער האָט נישט 'שטודירט', און ער האָט נישט
'געלערנט' זייערע לָשׁוֹנוֹת.

נאָר וואָס דען, [ווי] רש"י זאָגט^ט, [און] ס'איז אַ גמרא^ה, חכמינו ז"ל זאָגן דאָך [אַז
דער מלך] גבריאֵל האָט אים אויסגעלערנט. נו אַז גבריאֵל איז געקומען [און] ער האָט
אים אויסגעלערנט, איז עפעס אַנדערש, האָט עס אים נישט געשאַדט צו גאָרנישט.

ק"ט

אבל פרעה לא ידע מזה, ולכן סבר כי למד יוסף כל זאת על ידי 'שטודירן' בחכמות חיצוניות. ולכן תמה על זה
ואמר שלא נמצא עוד מציאות כזה, כי איש 'כִּזֶּה' שמכיר בחכמות חיצוניות ושבעים לשון, יוכל עוד להיות 'איִשׁ
אָפֿער רוח אַלְקִים בו'. כי כן הוא האמת, שאי אפשר שיתקיימו אלו ה' דברים באיש אחד

[אַבער] פֿרֶעָה האָט דאָך דאָס נישט געוואוסט, אַז ער האָט געקאָנט פון גבריאֵל.

האָט ער דאָך געמיינט אַז ער האָט 'געלערנט' שְׁבַעִים לָשׁוֹן, האָט ער געזאָגט הַנִּמְצָא
'כִּזֶּה', אַזאַ געשטעל וואָס ער קען אַזויפיל לָשׁוֹנוֹת, און ער זאָל 'נאָך אַלץ' זיין אַ איִשׁ
אָפֿער רוח אַלְקִים בו, דאָס איז נישטאָ.

און ער איז טאַקע גערעכט געווען, ס'איז טאַקע נישטאָ.

נאָר וואָס'זשע דען, [יוסף הצדיק] ער האָט דאָס געקענט פון אַן אַנדערן מָקוֹר, אים
האָט גבריאֵל אויסגעלערנט. [ביי אים איז] אויך נאָר [געווען] אַז ער האָט עס נישט
געלערנט [ולכן היה יכול להשאר איש אָפֿער רוח אַלְקִים בו].

קכ

ועל כל פנים ביתרו היה גם כן מציאות רלא שכיחא כזה, שמתחילה לא הניח עבודה זרה שלא עבדה, והכיר בכל
העבודה זרות. ואחר כך עשה תשובה ונתגיר, ונעשה צדיק אמת. והמציאות של איש כזה לא היה שייך בוולתו
בכל הכלל ישראל

דאָס קען זיין איז דער פֿשֿט [בפסוק והיית לנו לעינים].

איבערדעם איז רעכט. יתרו איז דאָך אויך אַזוי געווען [שהיה יוצא מן הכלל, וואָס] ער
איז געווען לא הניח עבודה זרה שלא עבדה, און ער האָט [נאָכדעם] תְּשׁוּבָה געטון, ער
האָט זיך מגייר געווען, און ער איז געוואָרן 'אַזוי' [שנעשה צדיק גדול].

^{טו} היינו שכתב לתרץ קושיא זו. וז"ל האור החיים הק' (מקץ מא, לה): הַנִּמְצָא כִּזֶּה וגו'. טעם שלא אמר הַנִּמְצָא
'איִשׁ אָפֿער רוח אַלְקִים בו'. כי אז היה נשמע כי נמצא איש אשר בו רוח אלקים, אלא שאינו בדומה, ולא כן נתכוין
לומר, אלא שלא נמצא מין זה שיש בו רוח וגו', לא ממנו ולא מקצתו.

^{טז} עיין ברש"י ויחי (ג, ו) ובתהלים (פא, ו), שמביא בקצרה דברי הגמרא סוטה דלהלן.

^{טז} בגמרא סוטה (לו, א): בשעה שאמר לו פרעה ליוסף ובלעדיך לא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וגו' (מקץ מא, מד), אמרו
איצטגניני פרעה, עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילו עליו, אמר להן גנוני מלכות אני רואה בו. אמרו לו
אם כן יהא יודע בשבעים לשון. בא גבריאֵל ולימדו שבעים לשון, לא הוה קגמר, הוסיף לו אות אחת משמו של
הקב"ה ולמד, שנאמר (תהלים פא, ו) עֲדוֹת בִּיהוֹסֵף שָׁמוּ בְּצִאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שָׁפַת לֹא יִדְעָתִי אֲשַׁמֶּע, ולמחר כל
לישנא דאישתעי פרעה בהדיה, אהדר ליה וכו'.

הָאֵט ער [דאָך געהאַט] געזען אַזעלעכע זאַכן וואָס אַן אַנדערער טאָר נישטאַמאַל קוקן דערויף, איבערדעם האָט ער געקאַנט משיג זיין [דברים שאין לעשותם מפני שטמון בהם מנהגי עובדי עבודה זרה].

קכא

ולכן ביקש ממנו משה שישאר במדבר עם ישראל, כי יש בזה תועלת גדול לישראל, אשר כל דבר שיתעלם 'מענינו', והיינו דרכי העבודה זרה שאסור לישראל אף 'להסתכל' בהם, תהיה מאיר עינינו בזה

איבערדעם האָט ער אים געזאָגט [והיית לנו לעינים], שטייט דאָ [בלשון רש"י שאמר לו] כל דבר אשר יתעלם 'מענינו', [וואָס] פון אונז איז עס פאַרהוילן [מטעם ווייל] אונז טאָר מיר נישט 'קוקן' אין 'דער' זייט אפילו, תהא מאיר 'ענינו', [דורכדעם וואָס] דו וועסט פון דאָרט אַרויסנעמען אַזעלעכע זאַכן.

קכב

[ווייל] נישט יעדערער איז אַזוי גרויס ער זאָל קאַנען [להשיג כל זאת] פון די קדושה^ט, [אַדער] אַז גבריאָל זאָל אים אויסלערנען, אַזוי ווי ביי אים [ביוסף הצדיק]. און אַזוי ווי משה רבינו [הואיל לבאר את התורה בשבעים לשון, ווייל] האָט אַלעס געוואוסט פון שְׂרָשָׁם [שלמעלה], פון די שְׂרָשָׁים עֲמוּקִים וואָס קיינער ווייסט נישט. [וכעין זה מצינו כי] אברהם אבינו האָט איבערגעגעבן פאַר די בְּנֵי הַפִּלְגָשִׁים אַ שֵׁם טומאָה^ט, [וכל זה ממה שהשיג אברהם מצד הקדושה בשורש שלמעלה], וואָס אַן אַנדערער טאָר נישטאַמאַל קוקן אויף קיין שְׁמוֹת טומאָה.

קכג

איבערדעם האָט ער געזאָגט כל דבר שיתעלם [מענינו, תהא מאיר ענינו].

קכד

ישוב קושיא כח

ולוה יתרו בבקיותו בטיב העולם ואנשי דורו, הבין מזה כי לא יהיה קיום להדבר באם משה בלבדו ישא את כל העם, ולכן אמר לו נבל תבל וגו' לא תוכל עשהו לבדך

איבערדעם איז רעכט [במה שאמר יתרו נבל תבל וגו']. יתרו האָט געקענט גוט דאָס דור^ט, און ער האָט געזען די מְכַשְׁלוֹת [העלולים]. האָט ער געזען אַז דאָס וועט נישט אויסהאַלטן^ט, אַז דאָס קען נישט זיין [אַז] משה רבינו זאָל זיין אַליין דער מְנַהִיג. אַזוי ווי ס'איז טאַקע געווען דער אָמֶת, [אַז] הקדוש ברוך הוא האָט צו דעם מְסֻכִּים געווען. [ולכן] האָט ער געזאָגט נבל תבל.

קכה

ובאמת גם הטעם של יתרו, הוא כהטעם שאמר משה רבינו בפרשתו, לפי שאין הדור ראוי וזכאי לכך לשמוע כל אחד מפי משה בעצמו. אלא שיתרו השיג זאת עוד קודם מתן תורה, ולאחר מתן תמורה השיג גם משה רבינו כל זה מצד הקדושה בשורש שלמעלה. אלא דשאר העם לא השיגו זאת מעצמם כלל

איז עס טאַקע אויך פאַר דעם זעלבן טעם, פון דעם זעלבן טעם וואָס משה רבינו האָט געזאָגט לא אוכל [לבדי שאת אתכם], דאָס האָט יתרו אויך געזען.

^ט כדוגמת משה רבינו ואברהם אבינו, וכההמשך דלהלן.

^ט בגמרא סנהדרין (א): 'לְבָנֵי הַפִּלְגָשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נִתְּן אַבְרָהָם מִתְּנָת (חיי שרה כה, ו) וכו'. מאי מתנות, אמר רבי ירמיה בר אבא, מלמד שמסר להם שם טומאה [פירש"י: כשוף ומעשה שדים].

^ט כי היה בקי בטיב אנשי דורו, ואף מהאומות העולם שבדורו.

^ט שלא יהיה קיום והעמדה להדבר.

נאָר יתרו האָט דאָס געזען פריערער^ט, [און] פון אַן אַנדערן טעם.
און משה רבינו אויך האָט דאָס געוואוסט [מהשגת שורש הקדושה שלמעלה].
אַבער דער גאַנצער עולם, דער פֿלל ישׂראל האָט דאָס נישט געוואוסט. זיי האָבן
דאָך נישט געשפּירט [און] זיי האָבן נישט געהאַט די גרויסע השׂגה פון משה רבינו.
און ווידעראום פון 'דאָרט' אויס, פון וואָס יתרו האָט געזען, פון דעם צד אויס, דאָס
האָבן אויך אידן נישט געזען. אידן זענען [דאָך] געווען ווייט פון דעם.

קכו

איבערדעם די ביידע אינאיינעם.

איבערדעם יתרו האָט דאָס געזען נאָך פריער דעם נבל תבל.
ממילא איז דאָס אויך נישט קיין סתירה, איז דאָס אויך נישט קיין קשׂיָא. [דדברי
משה רבינו כאן] דאָס איז די זעלבע זאך וואָס יתרו האָט געזאָגט נבל תבל. און דאָרט
וואָס ער [משה] האָט געזאָגט, דאָס איז איין זאך.

קכו

על כל פנים איז דאָס געוועזן [דער גאַנצער ענין של איכה אשא לבדי, ומה שהוצרכו למנות
גם שרי אלפים ומאות].

קכח

ביאור הפסוק: ותפשי התורה לא ידעוני

ס'איז אַ פֿלאַ, האָב איך געזאָגט^ט.

מ'זעט ס'שטייט אין ירמיה, ירמיה הנביא האָט געזאָגט פֿאַר אידן, ער האָט
געזאָגט מוסר, - אין קאָפיטל ב' (פסוק ח) פֿאַרנט^ט, - רעכנט ער [אויס], הַכֹּהֲנִים לֹא
אָמְרוּ אֵיךָ ה', די כֹּהֲנִים האָבן נישט געזאָגט וואו איז השם יתברך. ותפשי התורה לא
ידעוני, די תופשי התורה - די בעלי התורה - די האָבן נישט געוואוסט. והרעים איז
פֿשעוּ בִי. והנביאים נבאו בפֿעל.
אַזוי זאָגט דער פסוק.

קכט

יש להבין למה אצל תופשי התורה, נאמר הלשון לא ידעוני דייקא, שהיה שם חסרון ידיעה. מה שלא נאמר כן
אצל הכהנים והנביאי הבעל, דמשמע שהם שפיר ידעו, אלא שהכהנים 'לא אָמְרוּ' והנביאים 'פֿשעוּ', אף כשידעו.
והלא הסבירא הוא אדרבה כי אותם שהם תופשי התורה יש להם לידע את ה', ומצותיו ית"ש

ס'איז אַ פֿלאַ דער גאַנצער פסוק, רעכנט ער אויס [דרגות שונות, און די דרגא] אַז
ס'זאָל זיין חסרון ידיעה, [דעס] שטייט נישט נאָר אויף די תופשי התורה.
וואָרן די כֹּהֲנִים שטייט האָבן נישט 'געזאָגט', ער זאָגט נישט זיי האָבן נישט
'געוואוסט'. אַז ער זאָגט נאָר זיי האָבן נישט 'געזאָגט', זעט דאָך אויס זיי האָבן יאָ
געוואוסט, נאָר זיי האָבן נישט געזאָגט [פֿאַר'ן פֿאַלק]. ס'איז געווען אַ פעלער [אַז] זיי
האָבן געהאַלטן [בִּי זיך] און בִּשְׁתִּיקָה געווען. זיי האָבן זיך נישט 'געטרויעט' צו זאָגן
[דמפחד הדור נמנעו להוכיחם], צי וואָס.

^ט עוד קודם מתן תורה, כשהשיג זאת גם משה מצד הקדושה בשרשים שלמעלה [וכמ"ד יתרו קודם מתן תורה בא].

^{טב} בס"ג דברים תשי"ז (ובלשה"ק נדפס בחידושי תורה ג' כרכים, עמוד לר), עיי"ש. [ופסוקים אלו הם בהפסדת פרשת מסעי,
וכמו שמזכיר רבינו שם].

^{טב} פירוש 'בתחלת' הספר.

לשון דברים תשכ"ז (חלק א) קדשו

זיי האָבן [נאָר] נישט געזאָגט. אַז נישט האָט ער דאָך גיווען געדאַרפט צו זאָגן זיי האָבן נישט געוואוסט.

קל

[און ביי] די רועים שטייט פֿשעו פי. אַז ס'איז אַ פֿשיעה האָבן זיי דאָך [אויך] געמוזט וויסן, וואָרן אַז מ'ווייסט נישט, איז מען דאָך אַ שוֹגג, איז מען דאָך נישט קיין פֿושע. וְהִנֵּבְאִים נִבְּאוּ בַּפֶּעַל, זאָגט ער אויך נישט, דאָרט שטייט נישט [שלא ידעו].

קלא

נאָר [דער לשון] לאַ יִדְעוּנִי, שטייט נאָר אויף די תּוֹפְשֵׁי הַתּוֹרָה.

קלב

[ועל זה קשה, דהרי] לכאורה די סברא איז דאָך פֿאַרקערט, די תּוֹפְשֵׁי הַתּוֹרָה [שיודעים את התורה, הם צריכין לידע, שהרי] אין די תורה הקדושה טרעפט מען דאָך אַלעס, [וואס כן] ווער זאָל נאָך אַזויפיל וויסן ווי די תּוֹפְשֵׁי הַתּוֹרָה. דער מִקְוֶה 'הַיִּדְעָה', [און] דער מִקְוֶה 'הַדַּעַת', שטעקט דאָך אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. און פונקט ביי די תּוֹפְשֵׁי הַתּוֹרָה שטייט לאַ יִדְעוּנִי? די האָבן נישט געוואוסט גאָרנישט, די האָבן נישט געוואוסט וואָס ס'טוט זיך. וויאָזוי איז דאָס עפעס, ס'איז עפעס פונקט דער היפוך [הסברא].

קלג

וביאתי בזה, על פי דברי המסילת ישרים, דכשם שבחושך הלילה יש בזה שתי סוגי טעויות, ריש מי שאינו רואה כלום, ויש מי שרואה איזה דבר, אבל סובר על עין שהוא אדם ועל אדם שהוא עין. וכמו כן במי שטועה בדברי התורה, יש מי שאינו יודע מכלום, ויש מי שמהפך האמת לשקר והשקר לאמת

נאָר ס'קען זיין, אַזוי ווי דער מסילת ישרים זאָגט^צ, ס'איז פֿאַרהאַנדן [אַז] אין דער טונקל מ'זעט נישט, ער זעט נישט גאָרנישט.

^צ במסילת ישרים (פרק ג): הנה הרוצה לפקח על עצמו, שתיים הנה ההשקפות הצריכות לו. האחת, שיתבונן מהו הטוב האמיתי שיבחר בו האדם, והער האמיתי שינוס ממנו. והשנייה, על המעשים אשר הוא עושה, לראות אם הם מכלל הטוב או מכלל הרע וכו'. כלל הדבר, יהיה האדם מעיין על מעשיו כולם, ומפקח על כל דרכיו, שלא להניח לעצמו הרגל רע ומדה רעה, כל שכן עבירה ופשע.

והנני רואה צורך לאדם שיהיה מדקדק ושוקל דרכיו דבר יום ביומו, כסוחרים הגדולים אשר יפלוסו תמיד כל עסקיהם למען לא יתקלקלו, ויקבע עתים ושעות לזה, שלא יהיה משקלו עראי אלא בקביעות גדול, כי רב התולדה הוא. וחכמי"ל הורונו בפירוש צורך החשבון הזה, והוא מה שאמר ז"ל (בבא בתרא עח:): על כן יאמרו המִשְׁלִים בֹּאזְזוּן (חקת כא, כז), על כן יאמרו המושלים ביצרים, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה וכו'. וזה, כי העצה האמיתית הזאת לא יוכלו לתת אותה ולא לראות אמיתה אלא אותם שכבר יצאו מתחת יד יצרם ומשלו בו, כי מי שהוא עדיין חבוס במאסר יצרו, אין עיניו רואות האמת הזאת ואינו יכול להכירה, כי היצר מסמא את עיניו ממש, והנה הוא כהולך בחושך, שיש לפניו מכשולות ואין עיניו רואות אותם. והוא מה שאמר ז"ל (בבא מציעא פג:): תִּשָּׂא חֶשֶׁךְ וְיִהְיֶה לְלֵילָה (תהלים קד, כ), זה העולם הזה, שדומה ללילה.

והבן כמה נפלא המאמר האמיתי הזה למי שמעמיק להבין בו, כי הנה חושך הלילה, שני מיני טעויות אפשר לו שיהיו לעין האדם. או יססה את העין עד שלא יראה מה שלפניו כלל, או שיטעה אותו עד שיראה עמוד כאילו הוא אדם, ואדם כאילו הוא עמוד. כן חומריות וגשמיות העולם הזה, הנה הוא חושך הלילה לעין השכל, וגורם לו שתי טעויות, האחת אינו מניח לו שיראה המכשולות שבדרכי העולם, ונמצאים הפתאים הולכים לבטח, ונופלים ואובדים מבלי שהגיעם פחד תחילה. והוא מה שאמר הכתוב (משלי ד, יט): דִּרְךְךָ רָשָׁעִים כַּאֲפֵלָה לֹא יֵדְעוּ בְּמָה יִכָּשְׁלוּ, ואומר (שם כב, ג) עֵרוֹם רָאָה רָעָה וְנִסְתָּר וּפְתִיִּים עֲבְרוּ וְנִעְנְשׁוּ, ואומר (שם יד, טז) וְכִסִּיל מִתְעַבֵּר וּבֹטֵחַ, כי לבם בריא להם כאלום, ונופלים טרם ידעו מומכשול כלל. והטעות השניה והיא קשה

[אָבער] ס'איז פאַרהאַנגן איינער איז פאַרקערט, [ער זעט, אָבער נישט ריכטיג]. ס'דאַכט זיך אים אויף אַ האַלץ אַז ס'איז אַ חֵיה, ער זעט גאָר עפעס אַנדערש, ער זעט פאַרקערט, ער זעט עפעס אַנדערש גאָר. דורכן גרויסן חשכות זעט ער עפעס אַנדערש.

אָזוי - זאָגט ער - אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, איז דאָ טענותים [להמשמאילים בה], אָדער מ'זעט דעם אָמֶת [להמיימינים בה].

[ובהשעוּתים יש שתי סוגים, כי יש] איינער [וואָס] זעט גאָרנישט, און איינער וואָס ער זעט דעם היפּוך, בעוּנוֹנוֹ הַרְבִּים.

קלד

ועל דרך זה איתא בדגל מחנה אפרים בשם הבעל שם טוב, כי בתורה יש מים מתוקים למי שלומד לשמה ומכוון לאמתה, ויש גם מים חמרים למשמאילים בה. ושעל זה מבקשין בברכת התורה 'והערב' נא, שנוכה למצוא רק מים המתוקים שבה

ווי איך האָב נאָכגעברענגט^{עד} דעם דגל^ה, וואָס ער זאָגט [אז] אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה איז דאָ מים מתוקים און מים חמרים.

מן הראשונה, היא שמטעה ראייתם עד שרואים הרע כאלו הוא ממש טוב, והטוב כאילו הוא רע, ומתוך כך מתחזקים ומחזיקים מעשיהם הרעים. כי אין די שחסרה מהם ראיית האמת לראות הרעה אשר נגד פניהם, אלא שנראה להם למצוא ראיות גדולות ונסיונות מוכיחים לסברותיהם הרעות ולדעותיהם הכוזבות, וזאת היא הרעה הגדולה, המלפפת ומביאתם אל באר שחת. והוא מה שאמר הכתוב (ישעי' 1, 1) 'הִשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה וְאָזְנוֹ הַכֶּבֶד וְעֵינָיו הַשֹּׁעֵן פֶּן יוֹגֵר'. וכל זה מפני היותם תחת החושך וכבושים המה תחת ממשלת יצרם. אך אותם שכבר יצאו מן המאסר הזה, הם רואים האמת לאמיתו ויכולים לייעץ שאר בני אדם עליו וכו'. ואמנם מה היא העצה שהם נותנים לנו, בואו נחשב חשבוננו של עולם, כי כבר הם ניסו וראו וידעו שזה לבדו הוא הדרך האמיתי להגיע האדם אל הטובה אשר הוא מבקש ולא זולת זה. כללו של דבר, צריך האדם להיות מתבונן בשכלו תמיד בכל זמן ובזמן קבוע לו בהתבודדו, מה הוא הדרך האמיתי לפי חק התורה שהאדם צריך לילך בו, ואחר כך יבוא להתבונן על מעשיו אם הם על הדרך הזה אם לא, כי על ידי זה ודאי שיהיה לו נקל לטהר מכל רע וליישר כל דרכיו וכו'.

^{עד} בקונטרס על הגאולה ועה"ת (סימן נה) שנכתב אָז בשעתו בקיץ תשכ"ז לפ"ק [ולשון רבינו בזה כנראה מיועד להכותבים, שכבר שמעו זאת מפי רבינו וכתבו וראו זאת בהקונטרס]. ועיין בזה גם בס"ג לך תשכ"ח [לשון קדשו רט ח"ב, אות קח].

^{עד} בדגל מחנה אפרים פרשת מסעי (בפסוק ויסעו ממרה): דהנה שמעתי מן אדוני אבי זקני [הבעל שם טוב] זללה"ה בשם ספר ברית מנוחה (דרך הא'), כשרואים איזה תלמיד חכם שיצא חוץ מן השיטה ועושה שלא כהוגן, בודאי שתה מן המים המרים, עד כאן. והנה להבין זה הוא ענין רב, אך על פי פשוטו יש להבין זה, כי בתורתנו הק' יש מים מתוקים, ומים חמרים. וראיה, שכל התנאים והאמוראים וכל הצדיקים מימות משה רבינו ע"ה ושיהיה עד שיבא משיח, כולם לומדים מן התורה דרך ישכון אור לעבודת הבורא יתברך, וכל האפיקורסים והמינים מביאין ראיה מן התורה עצמה להיפוך, ושיש ח"ו שתי רשויות, כמו הרבה עניינים הנזכרים בגמרא מן הצדוקים עיין שם. והיינו שיש בתורה מים חמרים גם כן, ואותו שאינו לומד באמת, אזי טועם טעם המרידות שיש בתורה רחמנא ליצלן, וכשננסין בזה הדרך ה' יצילנו, אז כבד הדבר מאוד לפטור עצמו מזה הדרך של שקר וכו'.

ועוד שם בפרשת בשלח (ד"ה א"י ויבאו מרתה): כי זה גלוי שהתורה נקרא מים, כמו שכתוב (ישעי' נה, א) הוי כַּל צָמָא לְכוּ לַמַּיִם (עיין בבא קמא ה'), ויש לומר בזה, כי צָמָא הוא מספר קל"א שהוא מספר ס"מ [באיותיו], ועל ידי התורה שהוא מים הוא מתבטל וכו', ונמתקין כל הדינים שהם בחינת פְּרָזֶל, ונעשו חסדים גמורים בחינת מים. ולכן התורה נקרא מים, כי הוא נביעו לכל הנבראים, שכולם הם חיים וקיימים ע"י התורה ועבודה שעוסקים בהם ישראל, כי אורייתא וקוב"ה וישראל כולו זה הוא (וזהר ח"ג עג), ואך ורק כשמשיכין סוד אלוך בתורה על ידי שלומדים התורה לשמה, אז יש בה כח אלוקות ונעשית סוד נביעו להחיות ולרפאות וכו'. אבל כשלומד ח"ו התורה שלא לשמה, רק לשם דברי שטות והבלי עולם, אז הוא להיפוך ח"ו, ומזה בא התעוררות כל הדינים, כיון שאינם נמתקים על ידי התורה. והוא שאמר הכתוב ויבאו מרתה. והוא על דרך שאמר אא"ז נ"ע זללה"ה בשם ספר ברית מנוחה, תלמיד חכם שסרח ואינו הולך בדרך הטוב והישר בודאי שְׁתָּה מן מים המרים המאררים, וזהו ויבאו מרתה, היינו לאותו בחינה של מים המרים, וְלֹא יָקֻלוּ לְשֵׁתָּה מִיֵּם מִמֶּנָּה, פירוש להמשיך חסדים להחיות נפשותם, מִי מֵרִים הֵם הֵייוּ בנ"ל. וכמו שאמר הרב הגאון מו"ה יעקב

לשון דברים תשכ"ז (חלק א) קדשו כמ

אז מ'איז מכוון אל האמת [אזי זוכין למים המתוקים שבה]. [ולכן] מ'בעט זיך [בלשון 'והעֲרַב' נא].

ווי דער בעל שם טוב הקדוש האָט געזאָגט¹⁷ [לבאר מה שאמרו בגמרא (נדרים פא.) בביאור הפסוק] על מה אָבְדָה הָאָרֶץ [וַיֹּאמֶר ה' עָזָבְכֶם אֶת תּוֹרָתִי (ירמ' ט, יא-יב), דהיינו] על שלא ברכו בתורה תחילה, זאָגט דער בעל שם טוב הקדוש [דכוונה הגמרא ווייל] זיי האָבן נישט געזאָגט וְהֵעֲרַב נָא.

קלה

זאָגט ער פֿשֶׁט [בדגל מחנה אפרים], אַז דער בעל שם טוב הקדוש האָט געמיינט [צו זאָגן, ווייל] 'וְהֵעֲרַב' נָא [הוא בקשה שנזכה למצוא] דאָס 'מְתִיקוֹת' הַתּוֹרָה. וואָרן דער זוהר הקדוש זאָגט¹⁸, [אז] אין די תורה איז דאָ מִים מְתוּקִים, און ווידעראום איז דאָ פֿאַרקערט, מִים הַמָּרִים הַמְאָרְרִים [נשא ה, יח]. אַז מ'לערנט שלעכט, שלא לשמה, אַז מ'גייט אַ שלעכטן דָּרֶךְ, [מיט פֿאַלטשע] פֿשֶׁטִים אין די תּוֹרָה, נעמט מען אַרויס דעם מִים הַמָּרִים [שבה].

איבערדעם האָט דער בעל שם טוב הקדוש געזאָגט, דאָס איז דער פֿשֶׁט [במה שלא ברכו בתורה תחילה, אז] זיי האָבן נישט געזאָגט וְהֵעֲרַב נָא, [ונמצא שלא התפללו] מ'זאָל באַקומען דאָס מְתִיקוֹת, אַז מ'זאָל אַרויסנעמען דאָס מְתִיקוֹת הַתּוֹרָה, [און] נישט חלילה [פֿאַרקערט]. מ'זאָל נישט גיין אין פֿאַרקערטן וועג.

קלו

וזהו ביאור הכתוב ותופשי התורה לא ידעני, דקאי על המשמאלים בה

דאָס קאָן זיין.

די תּוֹפְשֵׁי הַתּוֹרָה די האָבן גאָר געזען פֿאַרקערט, פון 'דאָרטן' [מהתורה הקדושה עצמה]. זיי האָבן אַרויסגענומען [פֿאַלטשע פֿשֶׁטִים, און] דורכדעם איז געווען לאַ יְדַעוּנִי.

[און] 'זיי' זענען נאָך אַרגער.

יוסף הכהן [מפולנאה, בעל תולדות יעקב יוסף], אף על פי שמימי התורה בודאי מתוקים מדבש ונופת צופים, על כל זה נדמה להם למר, והטעם פי מרים 'הם', הם הם המרים מחמת חולשת העוונות רח"ל, כמו החולה אשר כל טעם מתוק ידמה לו למר, כן הוא בחולי הנפשות, כמו שכתוב בפסוק בישעי' (ה, כ) שָׁמִים מֵרָ לְמִתּוֹק וּמִתּוֹק לְמֵר, והיינו שנתהפך עליו מתיקות ועריבות התורה למר, ואינו יכול לשנות מהם להחיות את נפשו, ועל ידי זה לא זכה נעשה לו וכו' [קדישין שם יומא עב: וכו']. ו על פי זה תבין מה שאמר אא"ז זללה"ה על מאמר חז"ל (נדרים פא.) מפני מה חרבה ירושלים על שלא ברכו בתורה תחלה, ואמר הוא ז"ל היינו שלא ברכו ברכת וְהֵעֲרַב נָא, שהוא ברכה ראשונה שמברכין על התורה בבוקר, והוא פלא. ועל ידי הנ"ל הוא מובן, כי צריך להתפלל על זה, כמו שאמר הוא ז"ל כי התורה הוא סוד אדם שלם ויש בה מים מתוקים ומים המרים, וצריך להתפלל ולבקש זה מאת ה' שיטעום בתורתו המים מתוקים וערבים, וזהו ברכת וְהֵעֲרַב נָא, והבן.

¹⁷ כמו שמביא הדגל שם בשמו.

¹⁸ בזהר הקדוש (פנחס דך רכט: ברע"מ): דאָרְיִיתָא, עֲלֵה אֶתְמֵר (ירמיה כג, כט) הֲלֹא כֹה דִּבְרִי כְּאֵשׁ נָאִם ה' וּכְפִטִישׁ יִפּוֹצֵץ סֹלֶעַ, וְדָא סֹלֶעַ דֶּאֱתָמֵר בִּיה (חקת כ, ח) וּדְבַרְתֶּם אֶל הַסֹּלֶעַ לְעֵינֵיהֶם וַנִּתֵּן מִימִיו. אלין דמשתדלין בה לשמה, נפיק לון מֵיָא דאורייתא מתיקן, ואֶתְמֵר בהון (שם, יא) וַתִּשֶׁת הָעֶדָה וּבְעֵירָם. ואלין דלא משתדלין בה לשמה, נפיק לון מִים מריין, דֶּאֱתָמֵר בהון (שמות א, יד) וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם פֶּעֻבָּדָה קִשָּׁה, דָּא קוּשִׁיא. בחומר, דָּא קל וחומר. ובלבנים, בלבון הִלְכָה.

ועיין גם בגמרא יומא (עב:): אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (ואתחנן ד, מד) וַתֹּאזַן הַתּוֹרָה אֶשֶׁר שָׁם מִשָּׁה, זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתא. והיינו דאמר רבא, דאומן לה סמא דחייא, דלא אומן לה סמא דמותא. אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי, כתיב (תהלים ט, ט) פְּקוּדֵי ה' יִשְׁרָיִם מִשְׁמַחֵי לֵב, וכתיב (שם יח, לא) אֶמְרַת ה' צְרוּפָה, זכה משמחתו, לא זכה צורפתו "פירש"': ביסורין ובניהונם]. ריש לקיש אמר מגופיה דקרא נפקא, זכה צורפתו לחיים, לא זכה צורפתו למיתה.

קלו

הכוונה כי סתם ההמון עם אף שלא ידעו בדברי תורה, מכל מקום אם היה מחזיקים בהקבלה והמסורה, היה בכחה להעמידם על דרך הישר

אן אנדערער האָט נישט געזען גאָרנישט, ס'איז געגאנגען גראַד, אָבער די קבֿלה האָט מען דאָך געהאַט, די קבֿלה איז דאָך גוט געווען פון די פריערדיגע, די קבֿלה האָבן זיי דאָך מקבֿל געווען (מסיני, עס) איז געקומען פון משה רבינו'ן (און ווייטער) איז דאָך געגאנגען איש מפי איש, (וממילא) אַז מ'האָט זיך נישט געריט פון די קבֿלה איז געווען (אַ העלֿה), איז אויסגעקומען (אַ שטיקל תקנה).

קלח

אבל דא עקא, כי הפֿהנים שהם המורי דרך לא אָמרו אִיה ה', ולא גילו להעם את יסודות הקבלה ומסורה, בהאמונה. ותפֿשי התורה, ששתו ממים המרים שבה, הם גילו להם פנים בתורה שלא כהלכה, והכשירו להם התועבות, וזה גרם כי הם וגם העם לא ידעו, שלא ידעו דרך ה'.

נאָר (ה'הפֿהנים' לא אָמרו אִיה ה') אַז מ'האָט זיך נישט געטרויעט צו זאָגן (דעם אמת), וועגן (פחד פונעם) דור.

און די רועים זענען אריינגעפאלן בפשיעה (כאומרו והרעים פֿשעו בי, כי הם אף כשידעו שאין זה נכון, היו עוברים בפשיעה (וכדלעיל באות קל)).

נאָר די תפֿשי התורה, די האָבן שוין געזאָגט אייגענע זאָכן (על שם התורה). וואָרן דער האָט דאָך שוין געוואוסט ער האָט די תורה הקדושה אין די הענט, זיי קענען זאָגן פֿאַרקערט (אויך. וממילא השומע דבריהם) איז ער אינגאנצן פֿאַרדרייט געוואָרן, האָט ער גאָרנישט געוואוסט וואָס ס'טוט זיך, (ולכן על זה נאמר 'לא ידעוני').

קלט

ביאור הלשון 'ותפשי' התורה

לכאורה יש לדקדק בכוונת הלשון 'ותפשי' התורה, דלכאורה היה לו לומר 'ועוסקי' התורה, או 'ולומדי' התורה

קאָן זיין אפשר דאָס לשון 'ותפשי' התורה וואָס ס'שטייט דאָ.

(דלכאורה) ער האָט געדאַרפט צו זאָגן 'ולומדי' התורה, (אָדער) 'ועוסקי' בתורה,

וואָס איז דער (לשון) תפשי, וואָס עפעס (ווי) אַ תפיסה, געכאַפט.

קמ

אמנם יבאר זה על פי שעמד היפה תואר על הפסוק עֲלִית לְמִרוֹם שְׁבִית שָׁבִי, הנאמר על משה בשעה שעלה לקבל התורה. דלכאורה קשה למה יכונה נתינת התורה בלשון שְׁבִית, והלא אדרבה הוא שמחה להתורה, ונחת רוח להקב"ה, כשישראל קיבלו התורה ולומדים אותה

נאָר ס'שטייט אין יפה תואר אין פרישת יתרו^{עב} (אויף דעם וואָס) ס'שטייט (תהלים סח,

^{עב} דאיתא בשמות רבה (יתרו כח, א): ומשה עלה אל האֱלֹקִים, הדא הוא דכתיב עֲלִית לְמִרוֹם שְׁבִית שָׁבִי וכו'. בנוהג שבעולם הנכנס למדינה נוטל דבר שאין עין בני המדינה עליו, ומשה עלה למרום ונטל את התורה שהיו הכל נושאים עיניהם עליה, הוי עֲלִית לְמִרוֹם שְׁבִית שָׁבִי. יכול מפני ששבה אותה נטלה חנם, תלמוד לומר (שם) לְקַחַת מִתְּנוֹת בָּאָדָם, בליקחה ניתנה לו.

ועל זה כתב ביפה תואר שם: הוי עֲלִית לְמִרוֹם שְׁבִית שָׁבִי. קשה למה יתואר לקיחת התורה בשְׁבִי, כאילו היא אנוסה אצלנו כשבויות חרב, וכי אין רצונה להיות עמנו וכו'. ובשם מוהרר"י טאייטצק שמעתי וכו' עיי"ש דרכו הראשון באור. ושם כתב וז"ל גם בבחינה אחרת תקרא שבוי, למה שנודע שפעמים ישנונה הדין מאמתתו [לפי הבנת המלאכים למעלה], מפני הכרעת הרוב וכו', כי כן גזר ה' אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטּוֹת (ותורה לא בשמים היא), וכעובדא דרבי אליעזר (כבא מציעא נט): שלא הועיל בת קול מן השמים שהלכה כמותו, וכמו שהאריך הר"ן בזה בדרוש כי יפלא (דרשות הר"ן, דרוש יב). ונמצא שהתורה מסורה ביד חכמי ישראל לעשת בה כדעתם, ומושלים על ענינה. ומזה הטעם ראוי שיחרה אף המלאכים (כשנתנו התורה לישראל), שהרי התורה ניטלת מהם, כי מה ששיגו הם מאמיתתה, אם לא יסכימו בית דין של מטה לא יעשה מעשה כדעת העליונים אלא כדעת התחתונים, ולכן הוצרכו להביא לרבה בר נחמני להכריע בין ה' ובין מתיבתא דרביא גבי בהרת בשער לבן (כבא מציעא פו), כמו

יט) עָלִיתָ לְמָרוֹם 'שְׁבִיתָ שְׁבִי', פרעגט ער וואָס האָט ער עפּעס (עס אָנגערופן אַז) די תּוֹרָה הקדושה איז געפֿאַנגען.

די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה איז עפּעס געקומען בְּשִׁבְיָהּ ?
 (והלא אדרבה, ווען) ס'איז אַראָפּגעקומען די תּוֹרָה פֿאַר אידן, איז דאָס אַ גרויס נַחַת רוח פֿאַרן באַשעפּער^ט, [און ס'איז] אַ שְׂמִיחָה פֿאַר די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה אַלײַן, אַז מ'לערנט זי, אַז מ'לערנט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה.
 וואָס עפּעס אין 'געפֿענגעניש' איז די תּוֹרָה ?

קמא

אמנם לדרכינו [על פי דברי היפה תואר] יובן, כי כיוני זה הוא על מה שלפעמים נופלת התורה בידי המשמאילים בה, שמגלים בה פנים שלא כהלכה, ואז נקרא שהתורה הוא בשביתה, כי הם מסלפים דברי התורה מתוך מה שלומדים התורה עצמה

זאָגט ער, ס'איז אַ געפֿענגעניש [פֿאַרדעם] ווייל ס'איז דאָ אַזעלעכע וואָס זיי לערנען שְׁלֹא לְשִׁמָּה, - ער זאָגט עטליכע פֿשְׁטִים^ב [על זה], - זיי לערנען דאָס, און מ'ברענגט אַרײַן 'אין' די תּוֹרָה [דרכים רעים], מ'באַנוצט זיך 'מיט די תּוֹרָה אַלײַן' אויף שלעכטע זאַכן, איבערדעם איז טאַקע, 'דאָרט' איז די תּוֹרָה אין געפֿענגעניש.
 איבערדעם זאָגט ער שְׁבִיּוּת, [ווייל] זיי האָבן געוואוסט [דהסוף הוא] מ'קומט אַראָפּ אין אַ שְׁבִיָּהּ. ס'איז טאַקע זייער גוט, פֿאַר די וואָס זיי לערנען מיטן אַמֶּת, נאָר זיי קומען אַרײַן אין אַ שְׁבִיָּהּ [אצל הלומדים שלא לשמה].

קמב

ובזה יבא על נכון דיוק הלשון 'ותפש' התורה, וריינו אותם שהתורה הוא אצלם בתפיסה ובשביתה, שהם לא ידעו דרך האמיתי שבתורה, ועל ידי זה גרמו עוד גם לאחרים שלא ידעו דרך ה'

דאָס קען זיין דאָס לשון 'ותפש' התורה, זיי כאַפֿן עס אַזוי ווי אין אַ תְּפִיסָה, די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה איז ביי זיי ווי אין אַ תְּפִיסָה, ס'איז געפֿאַנגען, [על דרך שמפרש ביפה תואר הלשון] שְׁבִיּוּת שְׁבִי.
 איבערדעם שטייט נישט 'לומדי' התורה, נאָר 'ותפש' התורה.

קמג

[און ביי] 'די' איז לאַ יִדְעוּנִי, די ווייסן גאָרנישט, די ווייסן ווייניגער פון אַן אַנדערן, וואָרן זיי זעען 'פֿאַרקערט'.
 [און] אדרבה אַן 'אַנדערער' ווערט פֿאַרפֿירט דורך 'זיי'.
 אַן אַנדערער [ווען נישט זיי] העט נאָך געוואוסט עפּעס, וואָרן מ'האָט דאָך פון

שהביא שם הר"ן. ואין צריך לומר קידוש החורש, אשר נמסר בידם לשנות עתים וזמנים וכו' [ועיי"ש עוד].
 [אמנם הפשט של רבינו הוא באופן אחר קצת מפירוש היפה תואר, כי היפה תואר מיירי בחכמי ישראל אמיתיים, דמ"מ לפי ערך סוד התורה למעלה, כשפוסקים ההלכה למטה בארץ לפי החכמה שבארץ, נקראת כשביתה לעומת מה ששינוי המלאכים למעלה. אלא שעל פי דרך היפה תואר מוסיף רבינו להטעים בדרך פשוט לעניינו, הדכוונה על מה שלפעמים נשכחה התורה בידי המשמאילים בה שלא לשמה, אשר מגלים בה פנים שלא כהלכה].

^ט ועיין בגמרא ברכות (ה): בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב ולוקח שמח [פירש"י: המוכר עצב, שפירש הימנו דבר חשוב כזה, ומתוך דוחקו מכרו], אבל הקב"ה אינו כן, נתן להם תורה לישראל ושמח [שהרי הקב"ה מזהירם מלעזוב אותה, ומשבחה לפנייהם בלקח טוב אחר שנתנה להם], שנאמר (משלי ד, ב) כי לָקַח טוֹב נִתְּתִי לָכֶם תּוֹרָתִי אֶל תַּעֲזוּבוּ.

^ב דשם בפרשת יתרו כתב היפה תואר ב' דרכים, ובפרשת תרומה (על שמות רבה לג, ב) כתב עוד ב' דרכים בזה (וכמו שציין שם בפרשת יתרו על זה), עיי"ש באורך.

פריער די קבלה. נאָר דורך די תּוֹפְשֵׁי הַתּוֹרָה, דורכדעם איז לאַ יִדְעוּנִי, קומט אַרויס אַ מיעוט הַדַּעַת איז דאָ אויף דער וועלט.
די וואָס די תּוֹרָה איז ביי זיי אין געפֿענגעניש, און זיי נעמען אַרויס שלעכט פון די תורה, דורכדעם קומט אַרויס דער מיעוט הַדַּעַת, [וזהו שאמר] לאַ יִדְעוּנִי.

קמד

המשך ישוב הקושיות בפרשתן

היצא לנו מזה, האָט מען מוֹרָא געהאַט פֿאַר מְנַהֲיגִים, מְנַהֲיגֵי הַתּוֹרָה אַנדערע [אויב] ס'זאָל זיין, האָבן זיי מוֹרָא געהאַט [שעל ידי זה] קאָן מען אַרײַנפֿאַלן חלילה.
[מה שאין כן] ביי מֹשֶׁה רַבִּינוּן איז מען געווען זיכער [שלא יבא שום תקלה על ידו].

קמה

היצט קום מיר צוריק צום פריערדיגן [ענין, מה שביארנו לעיל] אַז דאָס איז געווען [דער גאַנצע ענין פון אִיכָה אָשָׁא לְבָדִי], איבערדעם מוז איך אויסקומען צו די ביידע פֿשְׁטִים. ער העט זיך גיווען געדארפט פֿרובירן מִתְפַּלֵּל זיין און בעטן השם יתברך, נאָר אָבער ער האָט געזען ער וועט נישט קענען, ס'איז בָּחֲנָם, וואָרן מיטן דֶּרֶךְ הַטֵּבֶע איז דאָך נישט מעגליך, איז דאָך נאָר דער כַּח אֱלֹקִי, און אַז ס'איז נישט דער רצון הבורא ברוך הוא [לפי שהדור לא היה זכאי וראוי לכך], דעמאָלטס וועט ער שוין נישט קענען, [וממילא] האָט ער שוין געזען לאַ אוכל.

דאָס איז ביידע אָמַת וְיָצִיב [הן מה שאמר לא אוכל, והן מה שנצטוו על כך מפי הקב"ה].

קמו

ישוב קושיא בנ

מכיון שהכל תלוי לפי מעשי הדור, לכן אמר ה'בו לָכֵם, הַזְמִינוּ 'עֲצָמֵיכֶם' לְדָבָר, כי הכל תלוי במעשיכם, שאם תתנהגו כראוי לא יבא שום קלקול על ידי הדינים המתמנים

היצט איז דער פֿשֿט קען זיין [בפסוק] הָבוּ לָכֵם, די הזמנה.

[ווייל כדי] אַז עטס זאָלטס האָבן מְנַהֲיגִים גוטע, מוז דאָס זיין דאָס דור, עטס זאָלטס ענק אַליין צוגרייטן.

[וזהו שאמר] הָבוּ לָכֵם, [ופירש"י] הַזְמִינוּ 'עֲצָמֵיכֶם' לְדָבָר, עטס זאָלטס ענק גוט אויפפירן, [און] עטס זאָלטס מיינען לָשֵׁם שְׁמַיִם, [דעמאָלטס] וועלן די מְנַהֲיגִים אויך גוט זיין. הָבוּ לָכֵם, הַזְמִינוּ עֲצָמֵיכֶם.

קמו

דאָס זאָגט רש"י.

איך הייס ענק נעמען [שרי אלפים והמאות], מ'האָט געזען מ'מוז שוין [נעמען אַנדערע אויך], מ'זעט שוין [אַז] ס'איז אַזוי דער רצון הבורא ברוך הוא. אָבער עטס זאָלטס ענק צוגרייטן, דאָס דור זאָל נישט אַזוי זיין [ווי ס'איז].

קמה

ישוב קושיא בד

ומטעם זה הוצרכו גם לבחירת הציבור, אף שנבחרו ברוח הקודש

דאָס קען זיין אפשר, ער האָט געזען בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ [כדכתיב וְאַתָּה תִּתְּחַה].
נאָר וואָס'זשע דען, מ'דארף האָבן דער כַּח פֿונעם דור אויך [כדכתיב וידועים לשבטיכם].

קמט

והוא על דרך שנפסק בשלחן ערוך, דכשבוחרין באיזה ממונה או בצרכי ציבור, הטילו חרם שיאמר כל אחד דעתו רק לשם שמים, והמסרב מלומר דעתו על פי החרם, בטלה דעתו ואינו מוצטרף למנין הרוב המכריע

אזוי ווי אין שלחן ערוך^א שטייט, אַז מ'וועהלט עפעס [לצרכי ציבור], האָט מען געמאַכט אַ חיי"ת ריי"ש^ב אַז מ'זאָל נאָר זאָגן דעטו לשם שמים, און אַז איינער האָט מורא ער וועט נישט זאָגן דעטו לשם שמים, זאָל ער נישט גיין 'שטימען'. אזוי שטייט. אזוי איז אַ דין אין שלחן ערוך.

קנ

[און] אזוי איז געווען 'פאַרציטנס'.

נאָר בעונינו הרבים מ'קען דאָך נישט [היינט, דאס כן] וועט מען אַריינפאַלן אין תַּרְמוֹת, [ווייל] מ'איז [אליין] נישט קיין מִבֵּין אויף זיך [וואפער יסבור שדעתו לשם שמים ובאמת אינו כן, ואם כן הרי יפול במצודת החרמות, ולכן נמנעו בדורות האחרונים מלעשות כן].

קנא

וכן אמרו שאין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכין בציבור. והטעם כמו שאמרו שְׁזָכוֹת אֲבוֹתֵם מְסִיעֵתָם, כי על ידי כח וכות הציבור הוסיפו כח בהנבחרים שלא יבואו לידי קלקול בהמשך הזמן

[ועל כל פנים] האָט מען געברויכט האָבן דעם כח הציבור, שְׁזָכוֹת אֲבוֹתֵם מְסִיעֵתָם^ב. דער כח הציבור, אַז מ'האָט געוועהלט לשם שמים, האָבן זיי אַריינגעגעבן אַ כֹּחַ [במנהיגים הנבחרים, און] ס'האָט אויסגעפעלט [דער כח הציבור] אַז מ'זאָל זיך נישט 'אויסגליטשן' [שפעטער].

איבערדעם האָט מען געדאַרפט האָבן אלא אם כן נמלכים בציבור^ב, [ווייל] מ'האָט געברויכט האָבן זייער כֹּחַ אויך דערצו^ב.

^א ברמ"א חושן משפט (קסג, א): כל צרכי ציבור שאינן יכולין להשוות עצמן, יש להושיב כל בעלי בתים הנותנים מס, ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים, וילכו אחר הרוב. ואם המיעוט יאמרו, הרוב יכולין לכונן אותן וכו' והם צריכין לתת חלקם, והמסרב מלומר דעתו על פי החרם, בטלה דעתו, ואזלינן בתר רוב הנשואים האומרים דעתן [לשם שמים] (תשובת מוהר"ם ספר קנין סימן כז, והגהות מיימוני פרק יא דתפלה). ויעיין ביואל משה (א, קנא) וז"ל: והנה בדין אַחֲרֵי רַבִּים לְהֵשֵׁת, כתב הרא"ה ז"ל בספר החינוך מצוה ע"ה, שאין זה אלא כששתי כתות החלוקות יודעים בחכמת התורה בשוה וכו', כשעכ"פ אינם רשעים, כמו בסנהדרין ושאר חכמי הדור שכולם יראי ה' ומבקשי האמת. אבל ברשעים כשהם מרובים לא עלה על דעת שום אדם מעולם שיכריעו את הצדיקים אף שהם מועטים. וכמה דורות היה הרשעים הרוב אף בימי בית ראשון, ואלו היה הכח ביד הרשעים אם הם מרובין להכריע דעת הצדיקים על פי התורה, היו אומרים כמה סברות בכל דיני התורה עד שהיו עוקרין כל התורה כולה ח"ו, ואפשר לטהר השרץ בק"ץ טעמים כמבואר בגמרא (עירובין יג.). וזה לא אף בעניני הקהל, עניני ממון, מסים וכדומה, מבואר ברמ"א חושן משפט סימן קס"ג, שעושין על פי רוב מאותן שמקבלים עליהם לומר דעתם לשם שמים, והיו מטילין חרם על זה, והמסרב מלומר דעתו על פי החרם בטילה דעתו ואזלינן בתר רוב הנשואים האומרים דעתם לשם שמים. ואף הצדיקים אם יש להם איזה רצון ונגיעה עצמית פסולים להגיד דעתם, שאין לצרף לענין הרוב אלא מאותן שאומרים דעתן לשם שמים בלי נגיעה עצמית, וקל וחומר ברשעים וכו'.

^ב כינוי לחרם, בלשון נקי.

^ב לשון המשנה באבות (ב, ב): וְכָל הָעַמִּים עִם הַחֲבוֹר, יִהְיוּ עַמִּים עִמָּהֶם לְשֵׁם שְׁמִים, שְׁזָכוֹת אֲבוֹתֵם מְסִיעֵתָן, וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לְעַד. [ומפרש הרע"ב: שזכות אבות של ציבור וצדקתן העומדת לעד, היא המסייעת אל העוסקין עמהם להוציא לאור צדק וכו'].

^ב כמבואר בגמרא ברכות (נה.): אמר רבי יצחק, אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכים בציבור, שנאמר (ויקהל לה, ל) וְאֵין קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצִלְאֵל, אמר לו הקב"ה למשה, משה, הגון עליך בצלאל. אמר לו רבונו של עולם אם לפניך הגון, לפני כל שכן. אמר לו אף על פי כן לך אמור להם. הלך ואמר להם לישאל הגון עליכם בצלאל, אמרו לו אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפני הוא הגון, לפנינו לא כל שכן.

קנב

ולכן אף שנבחרו ברוח הקודש שהם ראויים לכך, היו צריכין עוד לכח וזכות הציבור, כדי שלא יתקלקלו בהמשך הזמן, וכדרך שביאר באור החיים הק' לענין המרגלים, דע"י כח המשלחים נולד תכונה רעה בהשליחים, וכמו כן לאורך גיסא, כשהמשלחים זכאים מוסיפים תכונה טובה בהשליח

טאקע דער רוח הקודש האָט געוויזן ווער ס'איז ראוי, אָבער מ'דארף נאָך האָבן סיינעטא דשמיא [על ידי זכות הציבור המשלחים, כדי מ'זאל זיך נישט אויסגליטשן שפעטער].

קנג

אַזוי ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט^ט, טאַמער אַז דער שליח [משולח מאיש שאינו כהוגן, הרי] **שלוחו של אדם כמותו.**

און [ממילא] **אַז דער ציבור האָט נישט געהאַט קיין גוטע מחשבה, טויג נישט** [אפילו באם הנבחר הוא איש הגון הנבחר ברוח הקודש].

קנד

איבערדעם האָט מען געברויכט האָבן דעם ציבור [אַז זיי] **זאָלן זיי וועהלן** [לשם שמים, ולכן] **האָט ער געזאָגט זיי זאָלן זיך צוגרייטן** [כאומרו הבו לכם], **און מ'זאל וועהלן** [כאומרו וידעם לשבטיכם].

קנה

איבערדעם זענען די ביידע אָמַת, איז דאָס אויך נישט קיין סתירה.
זיי האָבן געדאַרפט האָבן דעם רוח הקודש, און דעם ציבור אַז זיי זאָלן
אויסוועהלן, דאָס אַלעס האָט געברויכט צו זיין. [און] **פּוֹלֵי הָאֵי נְאוּלִי^ט.**

קנו

נאָר בעונינו הרבים אין 'די' דורות, מ'האָט נישט זוכה געווען נאָך לַעֲת עֲתָה,
איבערדעם גייט דאָס 'אַזוי', [און] **דורכדעם זענען די נְסִינּוֹת אַזוי גרויס^ט.**

^{טב} וכמו שהאריך רבינו בביאור הגמרא ברכות הנוכח, בס"ג ויקהל תשכ"ז. ועיין בזה גם בס"ג שופטים תשי"ג [לשון קדשו קונטרס ל', שופטים תשכ"א, קרח תשכ"ד, ועוד.

^{טז} מלשון הגמרא בחגיגה (ד' ט), ועיין בפירש"י שם.

^{טז} ובסיום הענין נעתיק לשון הברא מים חיים בפרשתן (א. ט) שהם קרובים לדברי רבינו בכל ענין זה, וזל"ק: ואמר אֶלְכֶם כַּעַת הָיָה לָאֵמֶר לֹא אוֹכֵל לְבָדִי שָׁאֵת אֶתְכֶם וכו'. ולהבין מלת לאמר הנאמר כאן, שאין לו פירוש. נראה על פי מה שכתב הרב המובהק בעל ספר מעשה ה' במה שאמר יתרו למשה נָבַל תָּבֵל וגו' כי כבד מִמֶּךָ הַדָּבָר לֹא תוֹכֵל עֲשֹׂהוּ לְבָדְךָ וגו', איֶעֱצֶךָ ויהי אֶלְקִים עִמָּךְ וגו', פירוש אם אתה עושה הדבר הזה לבדך במה שאתה יושב לבדך לשפוט את העם, בלתי צוית הקב"ה אליך בזה, הנה כבד מִמֶּךָ הַדָּבָר. כי אם היית מצווה בזה מאתו וברשותו, אז היית עוזרתו אליך, ובקל היית עושהו, אבל לא תוכל עֲשֹׂהוּ לְבָדְךָ בלתי צוית אלוך בזה. על כן איֶעֱצֶךָ ויהי אֶלְקִים עִמָּךְ, ופירוש שיסכים עמו יתברך בזה, ואז תוכל עושהו. ועל כן וְאֵתָה תִּחְיֶה מִכָּל הָעָם אֲנִשֵּׁי חַיִּל וגו', כלומר תראה אם יעכב הקב"ה לך למנות שופטים או לא. ועל כן סיים (יתרו שם, כב-כג) וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפֹּטוּ הֵם וְהָקָל מֵעֲלֶיךָ וְנִשְׁאָו אִתָּךְ, אם אַתְּ הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצֻוְךָ אֱלֹהִים וְיִכְלַת עֲמֹד וגם כָּל הָעָם הַזֶּה וגו', כלומר אתה תבחר ותקרב ראשי אלפי ישראל, בכדי להקל מעליך. ואך אם אַתְּ הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצֻוְךָ אֱלֹהִים, כלומר אם תעשה אתה לבדך כל הדבר הזה שאתה רוצה להשליך עליהם, ואך וְצֻוְךָ אֱלֹהִים, שהוא יצוה לך שדוקא אתה לבדך תעשה, ויעכב על ירך מניית דיינים, אז וְיִכְלַת עֲמֹד וגם כָּל הָעָם הַזֶּה וגו', כי הוא יסייעך וכו'.

והנה משה רבינו גם הוא היה רצונו בזה, שלא יתמנו עליהם ראשים אחרים. וכאשר שמעתי מאדמו"ר הרב הקדוש איש אלקים מופת הדור ופלאו, המנוח מוהר"ר יחיאל מיכל זצלה"ה מגיד מישרים מק"ק זלאטשוב, שאמר בפירוש מה שאמר משה (בהעלותך יא, יא) וְלִמָּה לֹא מִצְאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לָשׂוּם אֶת מִשְׁאָ כָּל הָעָם הַזֶּה עָלַי וגו', פירוש למה לא מצאתי חן הזה בעיניך, שתשים באמת את משא כל העם הזה עלי, ולעכבני ממניית ראשים אחרים עליהם, והיה טוב להם אז מעתה. כי ישראל נמשכין אחר הראשים שבהם, ואי רישא דעמא זכאי כולא

רמ

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

מ'זאל מיר די זכיה האבן, מ'זאל מיר געהאלפן ווערן ב'מ'הרה.

הימים האלו יתהפכו ל'ששון ולשמחה.

דער בורא כל עולמים זאל מאיר עיני ישראל זיין, מ'זאל מיר זען דעם אמת אין

די תורה הקדושה.

מ'זאל זיך פירן בדרך האמת.

מ'זאל מיר זוכה זיין ב'מ'הרה [א] מ'זאל דערלייכטן די אויגן, באור התורה

הקדושה.

מ'זאל מיר דבוק זיין ב'קדשתו יתברך שמו, מיטן דרך האמת.

ביז מ'וועל מיר זוכה זיין צו זען ב'מ'הרה ישועת כל ישראל ושמחתן, די ישועה

שלימה. ב'התרומונות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, ב'מ'הרה

ב'מינינו אמן.

עמא זכאי כמו שאיתא בזהר הק' (ח"ב קצח. וח"ג קיד.). ואמנם האמת הוא מה שלא עיכבו הקב"ה בזה, הוא מחמת שישראל רצו מאוד במניית דיינים להנאתם, כמו שכתוב טוב הדבר אשר דברת לעשות ואמרו חז"ל (בספרי ורש"י) שהיה להם להשיב, משה רבינו, ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך וכו', עד אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינים הרבה, אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורן והוא נושא לנו פנים וכו'. ובדבר הזה שיש בו טוב ורע, ניתן הבחירה לבני אדם, וכאשר בחרו בדיינים להנאתם, לא היה אפשר להקב"ה לעכב.

והנה ידוע אשר מלת לאמר מורה על לשון הבנה, ולזה אמר להם כאן ואמר אללכם וגו' לאמר לא אוכל לבדי וגו' פירוש שהיה לכם לשים על לב לומר מה לו למשה רבינו לומר לנו, בדבר הזה, הלא מלך הוא והכל בידו, וכרצונו וחפצו יעשה ומי יעכב על ידו. אם לא שרצונו הטוב להיפוך, שאנו נעכב על ידו לומר ממי נאה ללמוד, ואז על ידי בחירתנו באתערותא דלתתא יפעל למעלה, שהקב"ה יעכבהו ויצוהו על זה, ואז הוא לבדו יוכל עשוהו, כי הוא יסייעהו. וזה אומרו ואמר וגו' לאמר וגו', פירוש שבכוון זה אמרתי לכם, בכדי שתבינו עיקר כוונתי, אשר לא אוכל אנכי לבדי - בלתי ציוית והסכמת הקב"ה - לשאת אתכם. ואתם תגרמו שיהיה ציוויו יתברך בזה, כשאתם תעכבו ותבחרו בטוב, יתער עובדא לעילא שאהיה מצוה ועושה, ואז אוכל לשאת אתו עמו ברוך הוא. ואתם לא די שלא עכבתם, אלא אף הוספתם על דברי ואמרתם טוב הדבר אשר דברת לעשות, פירוש זה הדבר אשר דברת, טוב לעשות כן בעשיה מפורשת, כדי שיתחזק הבחירה בזה, ויתעורר יותר פעולה זו למעלה שלא יעכב הקב"ה בכיכול בזה, ואמנה דוקא עוד ממניס אחרים בלעדי וכו'.

